

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Ethisch beleggen:
het rendement
van principes

Werken na je pensioen

De klasse van
Ireen van Ditshuyzen

VAKANTIE VOOR RUSTZOEKERS

In gerestaureerd landhuis, 8 km ten zuiden van Auch in de heuvels van de Gascogne (ZW Fr.). Authentieke plattelandssfeer met verspreid liggende dorpjes, stadjes, kastelen en de Pyreneeën op rij-afstand.

In huis zijn comfortabele kamers, een appartement en studio en in het park enkele kampeerplekken, 3 kl. gites d'étapes en een zwembad. Verder een bibliotheek, veranda met houtkachel en een atelier voor o.a. groepsactiviteiten. Goede (franse) keuken, evt. ook vegetarisch. In najaar en winter (ook in kerstperiode) aantr. prijzen bij verblijf van een maand of langer - b.v. om te studeren, schrijven of gewoon relaxen. Zelf koken is mogelijk. Aangenaam klimaat; bereikbaar met trein of vliegtuig. Ook geschikt voor alleengaanden. Inl. en broch. Gerda Wieggers, Poudos F 32550 Auterrive. tel/fax 00 33 562610093 of in Ned. 024-3888801 na 19.30 uur.

De folder van de **ZOMERSCHOOL** is uit.

U kunt dit overzicht van midweken rond een humanistisch thema opvragen via één telefoontje naar 020-5219000.

Sociaal: Blozen, Trilangst, Zweetangst, Spreekangst, Stotteren etc...

Ruimtelijk: Rijangst, Vliegangst, Straatvrees, Reisangst etc...

Algemeen: Hyperventilatie, Faalangst, Overspannen, Stress, Burn Out etc...

FOBIE?

SNÈL KLACHTENVRIJ !

P. Frijters

MIND TUNING®

Gratis Brochure: 0182-631232

Mind Tuning is een revolutionaire methodiek die afrekent met medicijnen, langdurige therapieën, hypnose en gegraaf in het verleden!

Pieter J.G. Frijters heeft een exclusieve privépraktijk en geeft tevens iedere maand een inspirerend zaterdag seminar.

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur- testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam _____ v / m

adres _____

pc / plaats _____

telefoon _____

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

in dit nummer

Werken na je 65ste

Na een leven van hard werken valt het nietsdoen vaak zwaar. Daarom kiezen veel ouderen ervoor om na hun pensioen te blijven werken. Reportage.

PAGINA **4**

Wachten bij het schoolplein

Soms betekent scheiden van je partner ook scheiden van je kinderen. Vader Erik Stofferis vertelt hoe dat voelt.

PAGINA **12**

'Ik wil een factor zijn'

Een camera die inzoomt op een traan of een trillende hand: het maakt mensen lui in het hoofd, vindt documentaire-maakster Ireen van Ditschuyzen. Zij wil anders werken. Een interview.

PAGINA **16**

Het rendement van principes

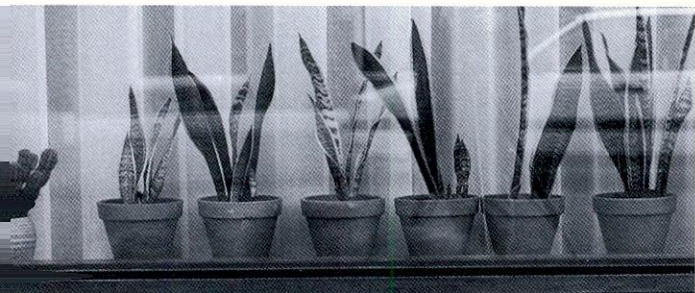
Wie 'ethisch' wil beleggen, moet op zoek naar een fatsoenlijk bedrijf en daar een aandeel in kopen. Of zijn geld steken in een fonds dat alleen belegt in verantwoorde ondernemingen. De selectie van die ondernemingen blijkt nog niet zo eenvoudig. Maar: 'Dat ethisch beleggen moeilijk is, is nog geen excuus om cynisch te worden'. Een reportage.

PAGINA **8**

Elvis en dr. Seed

Zodra het over kloneren gaat, krioelen rauwe emoties, kale principes en praktische voordelen door elkaar. Tanny Dobbelaar probeert de kluwen te ontwarren.

PAGINA **22**

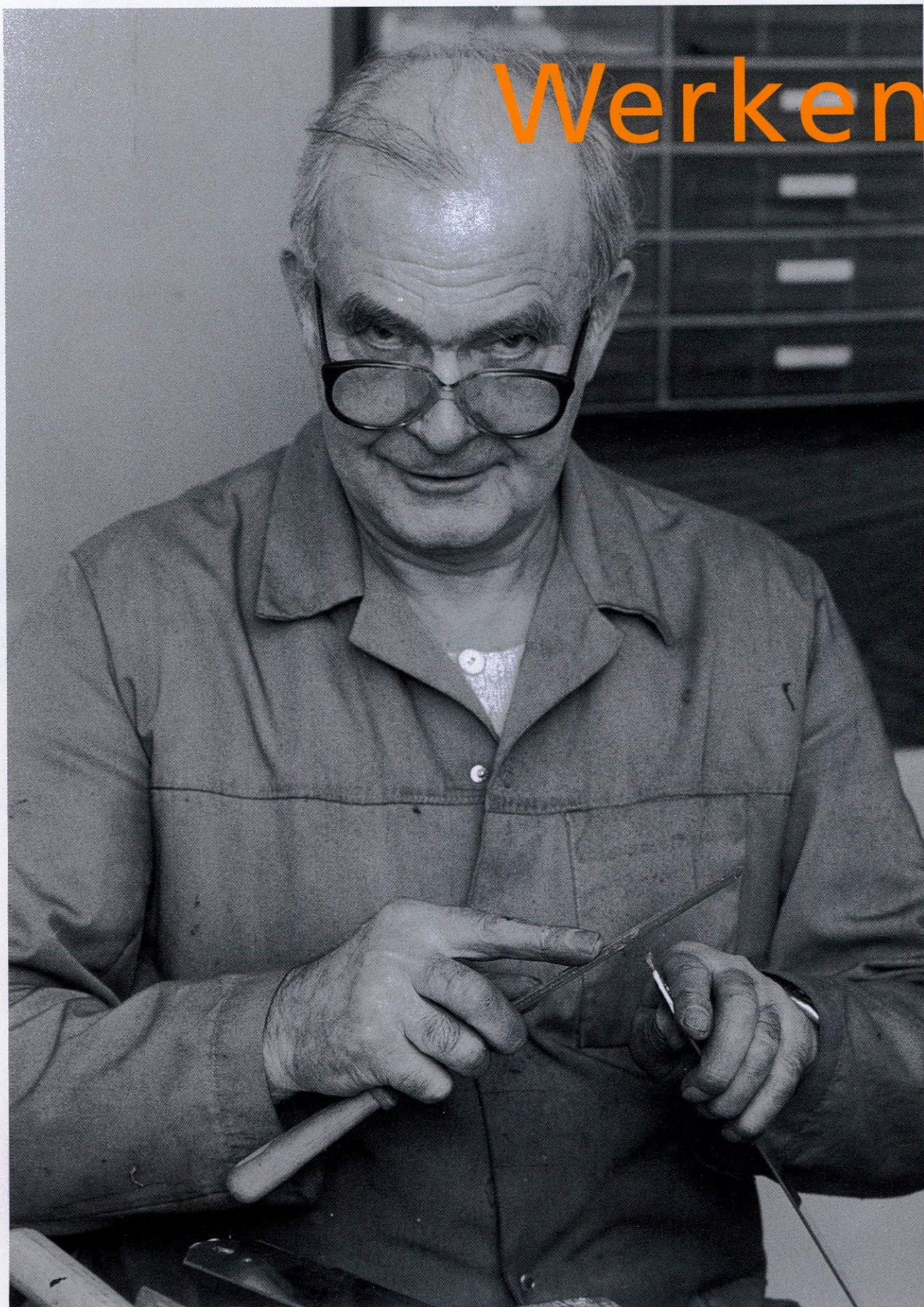

en verder

Deugd voor de 21ste eeuw	15
Denken & Doen	26
Serie: Het Keerpunt	30
Nieuws	32
Colofon/Cryptogram	34

Geen stress, geen spanning en geen verantwo

Werken

Vrijheid meer

na je 65ste

Na een leven van hard werken valt het nietsdoen vaak zwaar. Daarom kiezen veel ouderen ervoor om na hun pensioen te blijven werken. Vrijwillig of betaald.

Caroline Hanrath

Vrijdagmiddag. Bij Uitzendbureau 65+ heeft Bob Gundelach net zijn werkbriefje afgegeven. De week zit er weer op, het weekend kan beginnen. Gundelach is 70 jaar en werkt bij een uitgeverij. Zijn taken variëren: de ene keer voert hij gegevens in de computer in, dan weer vervangt hij een zieke collega achter de receptiebalie. Tussendoor geeft hij de planten water en brengt hij de koffie rond. "Als oudste medewerker doe ik het werk van de jongste bediende", zegt hij met een glimlach. "En dat bevalt prima." Voor zijn pensionering werkte Gundelach lange tijd in de wijnhandel. Daarna was hij nog eens vijftien jaar bedrijfsleider bij een schoonmaakbedrijf. Vooral de laatste jaren voor zijn pensioen drukte de verantwoordelijkheid zwaar op zijn schouders. "Ik gaf instructies op de werkvloer, hield me bezig met planning, voerde de administratie, regelde inkoop van materialen en stelde de offertes samen. In feite hield ik in mijn eentje het hele bedrijf draaiende. Vooral het inroosteren van de ruim tachtig medewerkers was een crime. In de schoonmaakbranche

werken voornamelijk parttimers en het ziekteverzuim is er behoorlijk hoog. Als vijf mensen zich op een dag afmeldden, zat ik met een fors probleem. Soms ging ik dan ook met hoofdpijn naar huis."

Niettemin ging Gundelach na zijn pensionering direct weer aan de slag, nu via een uitzendbureau. Eerst werkte hij als surveillant bij examenstudenten, later kwam hij terecht bij de uitgeverij. Daar werkt hij nu tussen de vijftien en twintig uur per week. Vanwaar die werklust? Werd het niet tijd om het rustiger aan te gaan doen? "Vergeleken bij mijn laatste werkgever is de uitgeverij een oase van rust", vertelt Gundelach. "Geen stress, geen spanning en ik ben nergens meer verantwoordelijk voor. Heerlijk vind ik dat! Bovendien is de sfeer er heel gezellig en kan ik met iedereen goed opschieten. En ik ben nu eenmaal niet het type dat thuis de hele dag achter de geraniums gaat zitten."

Het Amsterdamse Uitzendbureau 65+ bemiddelt al twintig jaar tussen werkgevers en gepensioneerde arbeidskrachten. En met succes. "Ouderen vervullen vaak parttime

functies zoals die van portier, enquêteur of suppoost", vertelt rayonmanager Ron Molenaar. "Jongeren vinden deze banen niet aantrekkelijk. De verdiensten zijn laag en de doorgroei-mogelijkheden beperkt. Bij ouderen spelen dergelijke overwegingen meestal geen rol. Het gaat hen meer om de sociale contacten en het gevoel in de samenleving te blijven staan. Al weegt een enkele keer ook het financiële aspect mee. Mensen die moeten rondkomen van een klein pensioen zien het uitzendwerk als een manier om hun inkomen aan te vullen." Gepensioneerde krachten zijn niet alleen flexibel, ze zijn ook goedkoop. Omdat ze al een pensioen hebben, hoeft de werkgever geen AOW-premie meer te betalen. Maar afgezien van de lage loonkosten zijn gepensioneerde werknemers ook om andere redenen aantrekkelijk. Arbeidsethos, punctualiteit en betrouwbaarheid zijn kwaliteiten die de oudere generatie doorgaans hoog in het vaandel heeft staan. Senioren genieten vaak een bijzondere status binnen het bedrijf, weet Molenaar. "Door hun leeftijd vormen ze geen bedreiging voor andere medewerkers. Tegelijkertijd

bieden ze tegenwicht aan de dagelijkse hectiek en competitiestrijd op de werkvloer. Ze zorgen vaak voor de nodige rust en gezelligheid.”

Kerstman

Als verwoed verzamelaar van postzegels werkt Martin Marquering (70) graag als postsorteerder bij de PTT. “Ik let altijd op de landen waar de poststukken vandaan komen of waar ze naar toe gaan. Dat vind ik gewoon leuk.” Als uitzendkracht heeft Marquering al een redelijke staat van dienst opgebouwd. Hij speelde mee als figurant in een speelfilm, surveilleerde bij examens aan een hbo-school en voerde enquêtes uit bij parkeerplaatsen. Ook liep hij vorig jaar een dag als kerstman rond op Schiphol. Met een slee vol pakjes en een grote bel sjouwde hij zes uur lang door de vertrekhallen en langs de verschillende wacht ruimtes. Hij sprak er met een grootvader die samen met zijn kleinkind op wereldreis ging en liet zich door Japanners op de foto zetten. “Het

prettige van dit werk is dat je altijd weer in een nieuwe omgeving terecht komt en nieuwe gezichten ziet. Tijdens de pauzes hoor je de verhalen van je collega's aan: over hun gezin, hun kinderen en hun eventuele problemen. Vaak leggen ze hun hele ziel en zaligheid bloot. Surveilleren doe ik ook heel graag. Je voelt dan als het ware de spanning van die jongelui door je eigen lijf gaan. Zelf maak ik ook altijd de opgaven. Na afloop vergelijk ik mijn uitkomsten met die van de leerlingen. Vooral bij het vak wiskunde ben ik altijd nieuwsgierig. Vroeger kregen wij algebra en meetkunde op school. Tegenwoordig worden er heel andere methoden toegepast terwijl het om dezelfde materie gaat.” Veertig jaar was Marquering werkzaam in de bouwsector. Op zijn zestigste ging hij met pensioen, maar van uitrusten was vooralsnog geen sprake. Al gauw vertrok hij voor twee jaar naar Roemenië waar hij als projectleider werkte bij de bouw van een fabriek. Daarna volgde een advi-

seurschap in België bij een internationaal bouwbedrijf. “Ik ben redelijk bekend in dat wereldje. Opdrachtgevers en zakenrelaties wisten me altijd weer over te halen voor een nieuwe klus. Maar op een gegeven ogenblik vond ik dat ik alle uitdagingen op mijn eigen vakgebied wel zo'n beetje had gehad. Toen heb ik besloten om definitief een streep te zetten onder mijn oude beroep en ben ik naar het uitzendbureau gestapt. Ik doe het werk puur voor de lol”, verzekert Marquering. “Geld interesseert me niet, vrijheid is het enige dat voor mij telt. Daarom werk ik alleen met kortlopende contracten. Ik wil me niet meer voor lange periodes vastleggen, dat heb ik mijn hele leven al gedaan. Nu wil ik telkens weer opnieuw kunnen kiezen. Stel dat ik overmorgen naar Parijs wil, dan moet dat gewoon kunnen. Verder stel ik geen speciale eisen aan werk. Of ik nu enquêtes houd, surveilleer of voor kerstman speel, alles heeft zo zijn charmes.”

Niet alleen voor betaalde banen groeit de belangstelling voor senioren, ook binnen de vrijwilligerssector neemt de vraag naar gepensioneerden toe en is het aanbod navenant. Een van de organisaties die vrijwel uitsluitend gebruik maakt van de diensten van gepensioneerden en vutters is PUM. PUM staat voor Programma Uitzending Managers en komt voort uit een samenwerkingsverband tussen overheid en werkgeversorganisaties. Medewerkers bij PUM geven op grond van hun kennis en ervaring belangeloos advies aan bedrijven in de derde wereld en het voormalige Oostblok.

Sinds hij acht jaar geleden met de VUT ging, reist Bram van Uffelen (65) voor PUM de halve wereld rond. Zo hielp hij in Rusland mee aan het opzetten van een rozenkwekerij, gaf hij snoeilessen in Istanboel en trok hij een week lang de woestijn in waar hij aanwijzingen gaf voor de aanleg van moestuinen. "Idealisme is voor dit werk wel nodig" zegt hij, doelend op zijn laatste reis. "Samen met een tolk heb ik twaalf dorpen in de Sahel bezocht en aanwijzingen gegeven hoe je groenten en fruit moet verbouwen. Met open mond van verbazing keken de bewoners toe hoe ik wat gedroogde koeiestront tussen de planten legde. Je legt dan uit dat de mest als voedsel dient. Maar of de boodschap

*De oudere generatie:
prima arbeidsethos,
punctueel en betrouwbaar*

ook echt over komt weet je natuurlijk nooit honderd procent zeker." Jarenlang zat van Uffelen in het tuinbouwonderwijs. Zijn vaardigheden als praktijkdocent komen bij dit werk dan ook goed van pas. "Lesgeven is mijn hobby", vertelt hij enthousiast. "Ik vind het heerlijk om met mensen het veld in te gaan en hen van alles te laten zien. Dan pak ik bijvoorbeeld een tomatenplant en snijd ik de wortel open om te laten zien hoe de knol door aaltjes is aangetast. Door die praktische aanpak krijg je ook leuke contacten met de bevolking. Mensen nodigen je bij hen thuis uit. In China nam een directeur van een fabriek me mee naar zijn geboortedorp en stelde me daar voor aan zijn hoogbejaarde moeder. Op die manier leer je een land op een totaal andere manier kennen dan wanneer je een rondreis van drieduizend gulden zou maken."

Kalasjnikov

Vroeger maakte hij nooit verre reizen. Lachend: "Ik heb vier kinderen en die wilden allemaal graag studeren. Die

hielden me dus wel kort. Nu kom ik op de vreemdste plaatsen terecht. Heb je ooit van Oedmoerten gehoord? Dat is een voormalige Sovjet-republiek waar veel wapens worden geproduceerd. Ook de kalasjnikov komt er vandaan. Daar heb ik mensen rozen leren telen. Prachtig toch!"

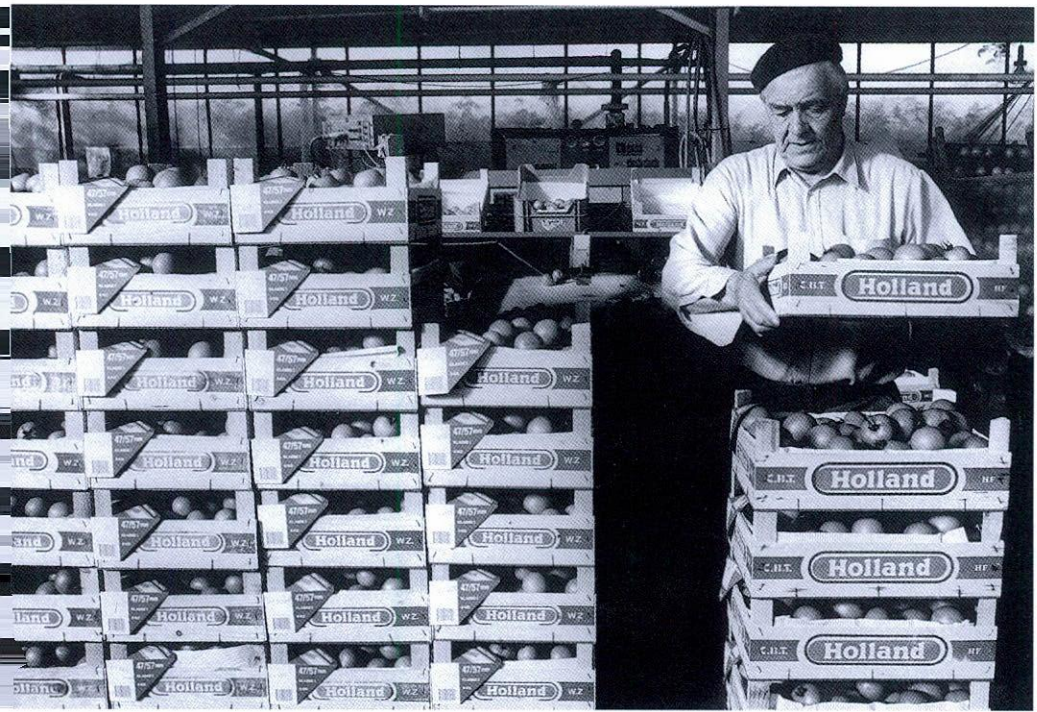
Jaarlijks zendt PUM dertienhonderd senior-adviseurs uit. Behalve op gebied van land- en tuinbouw zijn PUM'ers ook op andere terreinen actief zoals de bouw, infrastructuur, milieu- en gezondheidszorg. Alle adviseurs werken op basis van vrijwilligheid. Alleen reis- en verblijfskosten worden vergoed. Van Uffelen noemt dat een groot voordeel.

"Daardoor bereik je net die mensen voor wie een commercieel adviseur onbetaalbaar zou zijn. Neem die dorpen in de woestijn. De bewoners hebben er nauwelijks te eten. Maar door ze een aantal simpele technieken te leren, stel je mensen in staat om hun eigen groenten te verbouwen."

Engels

Als hij niet in het buitenland is, is Bram van Uffelen twee dagen per week in Den Haag te vinden op het kantoor van PUM. Als sector-adviseur probeert hij vraag en aanbod op het gebied van tuinbouw zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen.

"Er is enorm veel behoefte aan kennis op het gebied van tuinbouw", vertelt hij. "Het aantal buitenlandse verzoeken om hulp en advies neemt toe. Toch zijn niet alle tuinders even geschikt om te worden uitgezonden. Het probleem van mijn generatie is dat ze vroeger op de tuinbouwvakschool geen Engels heeft geleerd. Dat is jammer, want ouderen beschikken over vak-kennis die bij jongeren dikwijls verloren is gegaan en die bij dit werk goed van pas komt."

Geld verdienen met fatsoen

Wie 'ethisch' wil beleggen, moet op zoek naar een fatsoenlijk bedrijf en daar een aandeel in kopen. Een alternatief hiervoor is: je geld steken in een fonds dat alleen belegt in 'verantwoorde' ondernemingen. "Voor het rendement hoeft je niet ethisch te beleggen, maar je hoeft het ook niet te laten."

Gert van Dijk

Het overkomt veel mensen tegenwoordig. Alles gedaan, alles gekocht en toch nog geld over. Sparen heeft niet zoveel zin, want de rente is laag. Beleggen is voor velen dan het magische woord. Hoewel het rendement de laatste tijd wat minder schijnt te zijn, is iedereen nog steeds zeer te spreken over de hoeveelheid geld die voor de slimme belegger op de aandelenbeurs voor het oprapen ligt.

Met een aandeel (in feite niets anders dan een stukje van een bedrijf) kun je op twee manieren geld verdienen: het aandeel kan meer waard worden, dat merk je als je een aandeel verkoopt. En als het bedrijf winst maakt, wordt die winst als dividend uitgekeerd aan alle aandeelhouders. Als het aandeel minder waard wordt of het bedrijf geen winst maakt, dan heb je pech.

Om dat risico te verkleinen, zegt de financieel adviseur, moet je eigenlijk van meerdere bedrijven een aandeel kopen. Als het ene aandeel dan minder waard wordt, wordt het andere misschien meer waard. Zo zit je altijd goed.

Gevolg is dat je dag in dag uit de beurskoersen moet volgen om uit te zoeken welk aandeel je moet kopen en wat het gunstige moment is om weer te verkopen. Voor je het weet slijt je als belegger je dagen voor Teletekst. Niet iedereen heeft daar zin in.

Ethisch beleggen is goed voor het geweten en niet slecht voor de portemonnee

Beleggingsfondsen bieden dan uitkomst. Met een beleggingsfonds koop je aandelen van een heleboel verschillende bedrijven tegelijk. Daarmee spreid je het risico, zonder dat je tijd kwijt bent met het bijhouden van de waarde van je aandeel. Dat hoeft ook nauwelijks: de koers van een beleggingsfonds gaat zelden hard op en neer.

Beleggingsfondsen zijn er genoeg. Sommige beleggen in Nederlandse bedrijven, andere doen dat alleen in computerbedrijven of supermarkten. Steeds meer mensen willen een fonds dat louter aandelen heeft van verantwoordelijk handelende bedrijven. Want aandelen van bedrijven die aan kinderarbeid doen, in wapens handelen of milieuvervuiling veroorzaken zijn voor hen taboe. Geld verdienen is OK, lijkt de gedachte, maar wel

fatsoenlijk graag.

Hoewel in Amerika al bijna tien procent van de beleggingen (tweeduizend miljard gulden!) 'ethisch' is, zijn er in Nederland maar vier beleggingsfondsen die expliciet aan 'ethisch' of 'duurzaam' beleggen doen: het ASN-Aandelenfonds, het Meerwaarde Beleggingsfonds van Triodos Bank, en Het Andere Beleggingsfonds. Als vierde speler op de markt van fatsoenlijk geld heeft zich sinds kort ook Robeco gevoegd met zijn RG Duurzaam Aandelen Fund. Daarmee is ethisch beleggen definitief uit de hoek van de alternativiteit getrokken, want Robeco is marktleider op het gebied van beleggingsfondsen.

Concurrenten

Wie denkt aan ethisch beleggen, vermoedt in eerste instantie dat met dit soort aandelen ook wel minder geld te verdienen zal zijn: meestal zijn dingen die op een duurzame manier geproduceerd zijn, denk maar aan biologisch geteelde groenten of schar-

relvlees, veel duurder dan hun 'normaal' geproduceerde tegenhangers. In dit geval blijkt de prijs van idealen mee te vallen. Zo claimt Robeco dat de Domini 400 Social Index, die de rendementen meet van een aantal 'ethische' Amerikaanse aandelen, over de afgelopen acht jaar de normale index weet te verslaan. Ook de ASN-Trouw index, een vergelijking tussen verantwoord beleggen en gewoon beleggen die wekelijks in dagblad Trouw wordt gepubliceerd, laat op het eerste gezicht betere prestaties voor het verantwoorde beleggen zien.

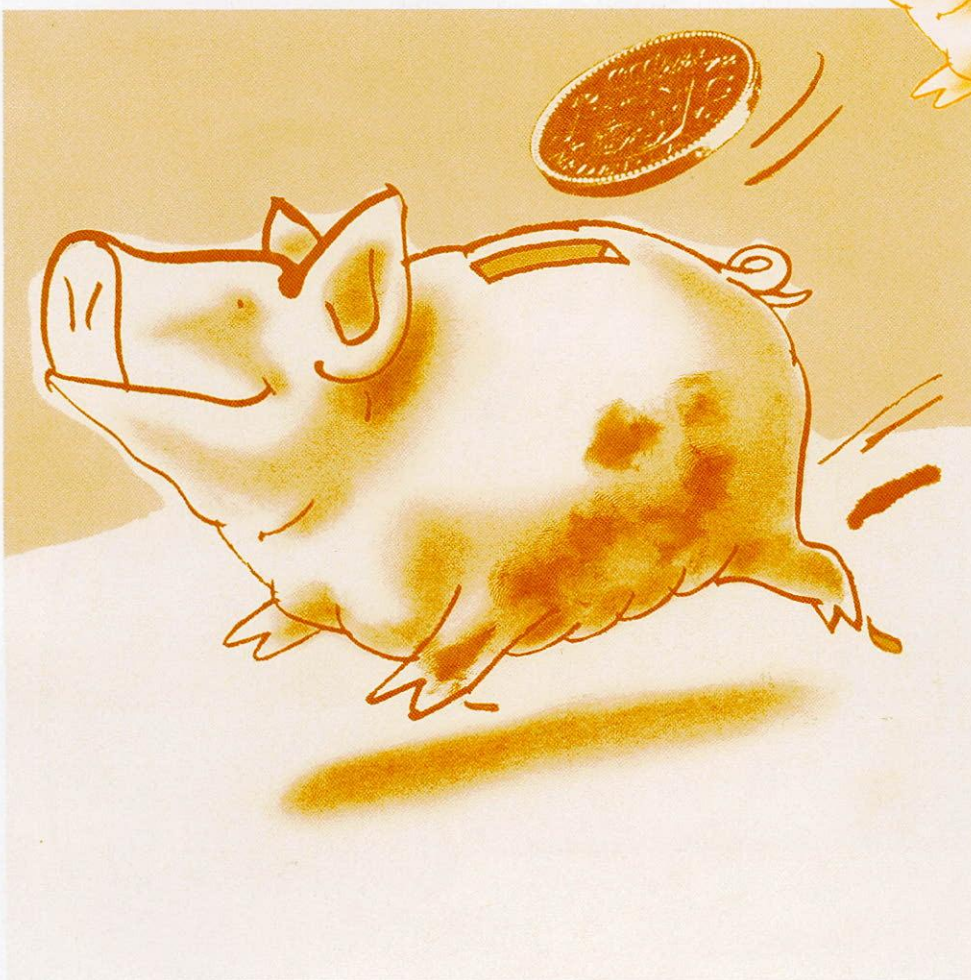
Bas Rüter, hoofd Sparen en Beleggen bij de Triodos Bank, zet zijn vraagtekens bij dergelijke metingen: "Het is maar net welk onderzoek je uit de kast haalt. Sommige onderzoeken claimen een beter rendement, andere een slechter. Waar vergelijk je een bedrijf

mee? Wij vinden dat je een bedrijf moet vergelijken met gelijksoortige concurrenten die in dezelfde markt opereren. Tot op heden is dat nauwelijks op een systematische manier gebeurd. Wij zijn daar nu mee bezig en dan blijkt dat ethisch verantwoorde bedrijven het over het algemeen marktconform doen, dat wil zeggen dat ze het niet beter, maar zeker ook niet slechter doen dan 'normale' bedrijven. Voor het rendement hoeft je dus niet ethisch te beleggen, maar je hoeft het ook niet te laten."

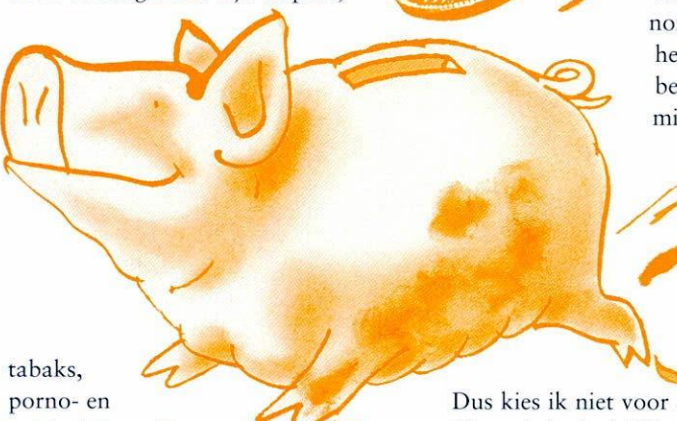
Verantwoordelijk handelen gaat kennelijk niet ten koste van de winst. Bas Rüter heeft daar wel een verklaring voor: "Bedrijven beginnen doorgaans pas met thema's als verantwoordelijkheid en duurzaamheid wanneer het hele bedrijf stevig op de rails staat en goed geleid wordt. Dat is precies het soort bedrijf dat het op de lange termijn goed doet." Michel Negenman, directeur van ASN, sluit zich daarbij aan: "Bij dit soort verantwoordelijk handelende bedrijven hangt een andere sfeer, daar werken mensen graag en dat vertaalt zich weer in een laag personeelsverloop en een hogere productiviteit."

Mensenrechten

Goede bedrijven doen het goed. Maar is het wel zo makkelijk om een onderscheid te maken tussen 'goede' en 'foute' bedrijven? Wat is dat eigenlijk, een 'ethisch' aandeel? Robeco zegt via zijn beleggingsfonds te investeren in bedrijven die 'het streven naar winstgevendheid goed in evenwicht weten te brengen met sociale en milieubelangen'. Triodos stelt iets soortgelijks: hier worden aandelen gekocht van bedrijven die zich 'positief onderscheiden door een succesvol financieel, sociaal en milieubeleid.' En ASN beslist op grond van het bestaan van 'een actief en integraal milieubeleid' en 'een positieve rol op het gebied van de mensenrechten'. Het Andere Beleggingsfonds hanteert dezelfde criteria als de ASN. Dat klinkt mooi. Wie zou aan dat soort fondsen niet zijn geld toevertrouwen? Maar niet alle beleggingsfondsen blijken even goed op te letten bij de keuze van de bedrijven waar ze in investeren. Wat ethisch is, is voor ieder fonds verschillend.

ASN en Triodos, met hun achtergrond in respectievelijk de vakbeweging en de antroposofie, zijn fondsen met een sterk ethische inslag: zij maken duidelijke keuzes voor het soort bedrijven waarin ze willen beleggen. Triodos bijvoorbeeld belegt principieel niet in bedrijven die in drank handelen. Robeco wel. Robeco beoordeelt bedrijven op hun relatieve prestatie ten opzichte van representatieve bedrijven. Is Hoogovens taboe voor de ASN omdat zware industrie vrijwel per definitie vieze lucht maakt, Robeco zoekt *binnen* de staalindustrie naar 'die bedrijven die het hoogste scoren wat duurzaamheid betreft. Uiteindelijk valt uit deze hoek de meeste winst voor het milieu te verwachten.' Staal is nodig, lijkt het bedrijf te denken, laten we er dan maar voor zorgen dat het zo schoon mogelijk wordt gemaakt. Dat kan voor sommigen een consequentere redenering zijn dan die van ASN, die wel belegt in kopieermachines, maar niet in bedrijven die het staal daarvoor leveren. Het enige dat bij Robeco echt niet door de beugel kan zijn wapen-

tabaks, porno- en gokbedrijven. Dat lijkt helder, maar is het niet, want Robeco stelt in zijn prospectus: 'Ondernemingen die op één van deze gebieden actief zijn, komen slechts in aanmerking voor de portefeuille als ze er niet meer dan vijf procent van hun omzet uit halen.' Robeco's pr-manager Edwin van Wijk zegt daarover in *Intermediair*: "Albert Heijn verkoopt sigaretten en boekjes met blote dames. Mijden dus maar? Als dergelijke activiteiten van een dermate kleine omvang blijven, maken wij er geen punt van." Michel Negenman van de ASN zou zijn fonds ook graag willen laten beleggen

in Albert Heijn: "Dat bedrijf heeft een hele goede reputatie op het gebied van verpakkingen en sociaal beleid. Maar het probleem is dat Albert Heijn onderdeel is van Ahold en dat heeft grote belangen in Indonesië en China. En bij zo'n groot bedrijf is het heel moeilijk om inzicht te krijgen in het mensenrechtenbeleid ter plaatse."

Evelien Eshuis, die zelf probeert om haar geld zo ethisch mogelijk te beleggen, kent het probleem van het trekken van grenzen. "Het blijft altijd een beetje willekeurig waar je precies de grens legt tussen goed en fout. Bovendien is het nauwelijks mogelijk om consequent te zijn. Vaak doen bedrijven het goed op het ene, en minder goed op een ander terrein. Als ik naar mezelf kijk, dan

heeft de keuze voor bepaalde bedrijven heel sterk te maken met mijn eigen waarden en normen. Ik ben in het dagelijks leven bezig om voor het milieu te strijden en bij de afweging waar ik in beleg laat ik daarom het milieu zwaar meewegen.

Dus kies ik niet voor Shell. Hoewel dat bedrijf het weer wel goed doet op het gebied van zonne-energie..."

Dialog

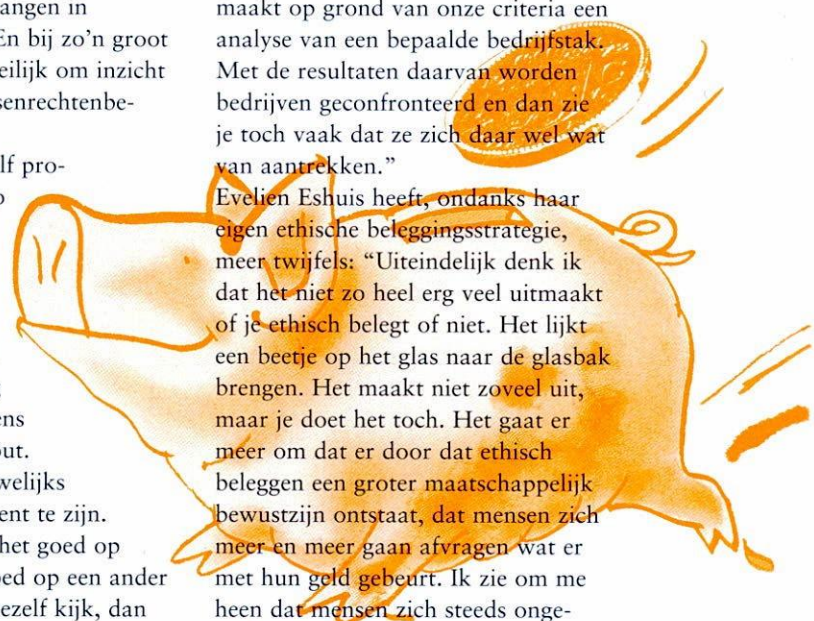
Ethisch beleggen is goed voor het geweten en niet slecht voor de portemonnee. Belangrijker is de vraag of het ook een verschil maakt: wordt de wereld er beter van? Bas Rüter van Triodos: "Het maakt zeker uit in welk bedrijf je je geld steekt. Bedrijven hebben er nu eenmaal belang bij dat mensen hun aandelen willen kopen. Dat maakt het voor zo'n bedrijf makkelijker om leningen bij de bank te krijgen en om nieuwe

aandelen uit te geven." Niet alleen de waarde van het aandeel is belangrijk, ook het feit dat er een dialoog ontstaat tussen bedrijf en belegger.

Rüter: "Onze eigen researchafdeling maakt op grond van onze criteria een analyse van een bepaalde bedrijfstak. Met de resultaten daarvan worden bedrijven geconfronteerd en dan zie je toch vaak dat ze zich daar wel wat van aantrekken."

Evelien Eshuis heeft, ondanks haar eigen ethische beleggingsstrategie, meer twijfels: "Uiteindelijk denk ik dat het niet zo heel erg veel uitmaakt of je ethisch belegt of niet. Het lijkt een beetje op het glas naar de glasbak brengen. Het maakt niet zoveel uit, maar je doet het toch. Het gaat er meer om dat er door dat ethisch beleggen een groter maatschappelijk bewustzijn ontstaat, dat mensen zich meer en meer gaan afvragen wat er met hun geld gebeurt. Ik zie om me heen dat mensen zich steeds ongemakkelijker voelen over hoe de samenleving zich ontwikkelt, over de verspilling, het altijd maar meer willen hebben. Door dat soort onbehagen ging ik me afvragen wat er eigenlijk met mijn eigen spaargeld gebeurt. Nu steeds meer mensen verstand krijgen van beleggen wordt het natuurlijk ook makkelijker om op een bewuste manier met je geld om te gaan."

Een verantwoord aandeel kopen blijft ingewikkeld, want goed en slecht zijn niet eenvoudig uit elkaar te halen. Op elk bedrijf is wel wat aan te merken en alle fondsen hebben verschillende opvattingen van wat ethisch en verantwoord is. Wel of geen kernenergie? Drank? Biotechnologie? Staal? Pas als je zelf goed op een rijtje hebt wat je wilt met de wereld, kun je kiezen voor het ene of het andere fonds. Dat vindt ook Bas Rüter: "Je moet nauwkeurig naar de criteria en de samenstelling van ieder fonds kijken en dan zelf een keus maken. Dat ethisch beleggen moeilijk is, is nog geen excuus om cynisch te worden en dan maar in ABN-Amro te beleggen. Want dan komt je geld in de open mijnbouw terecht en van dat soort viezigheid wordt de wereld beslist niet beter."

Vader blijf je je hele leven

'Ik wil geer

Scheiden doet lijden, zeker als er een heel getouwtrek om de kinderen losbarst. Soms betekent een breuk met je partner zelfs een breuk met je kinderen. Hoe het is om je kinderen jaren niet te zien, terwijl je gráág anders zou willen, vertelt Erik Stofferis.

Mirre Bots

'geld, ik wil mijn kinderen zien'

"Het pijnlijke is dat we allebei ooit bij de kindbescherming hebben gewerkt en beter dan wie ook weten hoe kinderen de dupe kunnen worden van dingen die fout gaan tussen de ouders. Maar blijkbaar verhindert dat je niet om zelf ook fouten te maken. Vanuit onmacht en paniek handel je soms heel anders dan je zou willen. Want Nel heeft waarschijnlijk ook het beste met de kinderen voor, daarvan ben ik inmiddels overtuigd geraakt. Om wat voor reden dan ook kan zij mij geen opening geven. Ik ben toe aan een staakt-het-vuren, maar de ander zit nog in de bunker. Dat geeft een heel machteloos gevoel. De rechter heeft in mei 1996 weliswaar een uitspraak gedaan dat de kinderen eens in de twee weken een weekend bij mij zouden zijn, maar die regeling is in de praktijk nooit doorgegaan. De eerste de beste keer dat ik ze volgens afspraak zou komen halen, waren ze er gewoon niet. Wat ik vaak nog als een film voor me zie, is het moment dat ik de kinderen vertelde dat ik weg zou gaan. Ze waren toen vijf en zeven en heel erg overstuurd. De jaren daarvoor was de relatie tussen Nel en mij steeds meer onder spanning komen te staan. We waren vol vertrouwen aan kinderen begonnen, maar juist het feit dat we kinderen hadden, heeft de relatie enorm veranderd. Niet alleen omdat we een veel geplanderd leven kregen, maar ook omdat de kinderen erg op de eerste plaats kwamen. Het contact met hen was, en dat gold voor ons beiden, heel intensief en diepgaand.

Hierdoor was er eigenlijk geen tijd meer voor elkaar als partner. Dat heeft mij toch wel erg gekwetst en mede hierom ben ik in de alcohol gevluht, zie ik nu achteraf. Ook hadden we verschillende ideeën over opvoeden, kostwinnerschap, het delen van de zorg. Toen we begin jaren negentig ook nog eens vier kindbeschermingskinderen in huis hadden, kwam alle spanning naar buiten. De kleine haarscheuren werden grote barsten."

Grote misser

"In 1993 besloten we een tijdje uit elkaar te gaan. Ik vertrok naar een vriend. Wel kwam ik nog regelmatig over de vloer voor de kinderen, en de kinderen kwamen bij mij. Maar na een paar maanden zei Nel opeens: 'Het is eigenlijk wel goed zo, ik heb je niet meer nodig'. Dat trof me als een mokerslag. Ik raakte helemaal in paniek en ben naar een advocaat

Kleine haarscheuren werden grote barsten

gestapt. Die raadde me aan om eerst maar eens al mijn spullen uit huis te halen zonder dat van tevoren aan te kondigen. Dat heb ik gedaan. Achteraf is dat een grote misser geweest, want de situatie escaleerde hierdoor. Maar ik was ontzettend geschrokken dat het zó gemakkelijk voorbij kon zijn. Mede daarom ben ik ook in therapie gegaan. We kregen weer contact en besloten

het weer met elkaar te proberen. Ik heb me toen echt voor de relatie ingezet. Had inmiddels geleerd dat ik duidelijker moest zijn in wat ik wilde. Ook had ik de alcohol afgezworen, want door de alcohol was ik niet altijd aanwezig als partner, dat begreep ik later wel. Maar al snel speelden de vroegere conflicten en patronen weer in alle hevigheid op en na een jaar besloot ik er een punt achter te zetten. Zij voelde dat blijkbaar aankomen, want dreigde: 'Als je weggaat, krijg je de kinderen niet meer te zien'. Ik heb toch doorgezet. In eerste instantie hebben we toen toch wel een bezoeksregeling afgesproken: de kinderen zouden eens in de drie weken een weekend bij mij komen, ik woonde inmiddels elders in het land en zou ze ophalen en terugbrengen op het station. Dat ging altijd met veel ruzie en verwijten gepaard. Zeker voor de kinderen heel vervelend. Ik herinner me nog goed dat mijn oudste dochter een keer op straat tegen Nel riep 'Stop!'. De kinderen leden er erg onder. In de weekenden waren ze stil, afwachtend, wilden niet praten - zo kende ik ze helemaal niet. Het moment van halen en brengen werd ook steeds moeilijker. Ze hadden te weinig tijd om te acclimatiseren. Zaterdag moesten ze wennen, zondag kwamen ze een beetje los, maar dan was het einde alweer in zicht. Ook gingen steeds vaker plannen of vakanties niet door. Er was gewoon geen goede omgangsregeling af te spreken, het ging altijd met horten en stoten, dus ben ik uiteindelijk naar de rechter gestapt. Daar kwam

De feiten

Een op de vier huwelijken eindigt in een scheiding, voor samenwonenden ligt dat percentage ongeveer gelijk. In ruim de helft van de gevallen zijn er kinderen bij betrokken. Deze kinderen hebben sinds december 1990 automatisch recht op omgang met beide ouders (daarvoor moest de niet-verzorgende ouder daar expliciet om vragen). Met de nieuwe wetgeving per 1 januari 1998 blijven de ouders gezamenlijk het gezag houden en moeten ze tot afspraken komen over omgang, verblijf van het kind, kosten en dergelijke. In veel gevallen gaat dit goed en kunnen de ouders ondanks hun breuk als partner toch samen ouder blijven. Maar soms ook barst er een hevige strijd los over de hoofden van de kinderen heen, waarbij de ene ouder de omgangsregeling met de andere ouder behoorlijk kan dwarsbomen of boycotten. De rechter kan wel een

omgangsregeling toewijzen (zoals in het geval van Erik), maar de verzorgende ouder kan zich daar niets van aantrekken. Er blijft de niet-verzorgende ouder - meestal de vader - dan maar weinig over om z'n recht te halen. De wet kent de mogelijkheid van gijzeling (van de niet-meewerkende ouder), een boetebedrag voor elke keer dat de verzorgende ouder de bezoeksregeling niet nakomt en de mogelijkheid tot ondertoezichtstelling. Omdat dit nogal rigoreuze maatregelen zijn, die het welzijn van het kind meestal niet ten goede komen, én omdat men steeds meer is gaan inzien dat het voor kinderen belangrijk is om met beide ouders contact te hebben, ontstaan er op diverse plaatsen in het land initiatieven tot bemiddeling, bijvoorbeeld bij het RIAGG en de rechtbank (waar de ouders soms ter plekke een uurtje de rechtszaal uit kunnen om met behulp van

een derde alsnog tot een vergelijk te komen). Ook financiert de overheid een aantal experimenten, onder meer in Amsterdam en Den Bosch, om bemiddeling in een vroeg stadium van de echtscheiding aan te bieden of bij geschillen rond de omgangsregeling. De Raad voor de Kinderbescherming in Maastricht kent als enige in het land een project Omgangsbegeleiding. Zij bieden praktische hulp bij het uitvoeren van de door de rechter opgelegde omgangsregeling. Een neutrale tussenpersoon brengt het contact tussen de bezoekouder en het kind tot stand, haalt en brengt het kind of is bij de contacten aanwezig, eventueel op neutraal terrein. Dit blijft niet zonder resultaat: in bijna de helft van de zaken levert dit na een half jaar een zelfstandige regeling op.

een regeling uit, maar die is dus nooit doorgegaan."

Lamgeslagen

"Wat ik daarna ook heb geprobeerd, bij alles ving ik bot. Als ik opbelde, werd consequent de hoorn erop gegoooid, brieven of kaarten die ik naar de kinderen stuurde of cadeautjes voor hun verjaardag kregen zij niet in handen - ik heb er tenminste nooit een reactie op gekregen. De alimentatie stort ik nu op een aparte rekening voor hen, want die werd

'Toen ik mijn dochter wilde aanspreken, rende ze geschrokken weg'

teruggestort met de mededeling: niet gewenst. Bemiddelingspogingen via vrienden of familie liepen op niets uit. In mijn wanhoop ben ik een keer

naar school gegaan om ze te zien. Toen ik mijn dochter wilde aanspreken, rende ze geschrokken weg. In het begin stuurde ik hen ook drie ansichtkaarten per week, maar Donald McGillarry, de specialist in moeilijke echtscheidingszaken die ook door rechters geraadpleegd wordt, heeft me afgeraden om dat te doen. De kinderen zijn afhankelijk van Nel en elke keer als ik contact zoek, raken ze in een loyaliteitsconflict. Dat ik hen helemaal niet meer zie, dat die band zomaar doorgesneden wordt, dat de kinderen van wie ik zoveel houd, voor wie ik altijd gezorgd heb en met wie ik zoveel heb gespeeld, gewoon uit mijn leven gebannen worden, dat geeft zóveel pijn. Het maakt me radeloos, machteloos, wanhopig. Er zijn weken dat ik vijf van de zeven nachten over mijn kinderen droom, dat ik lamgeslagen op de bank zit en er niets uit mijn handen komt. Maar ik kan niets

doen. Ja, een kort geding aanspannen om de regeling uitgevoerd te krijgen op straffe van een boete voor elke keer dat het niet doorgaat. Ik heb daar ook over getwijfeld, maar dan zou ik geld krijgen. En ik wil geen geld, ik wil mijn kinderen zien! Het zou niets oplossen, de zaak alleen maar meer op de spits drijven. En daar is niemand bij gebaat, zeker de kinderen niet."

"Soms voel ik me schuldig en denk: 'Ergens laat ik ze in de steek', maar ik kan niet anders. Het enige dat ik kan doen, is al het verdriet over het gemis van mijn kinderen voelen én accepteren. Het hoeft niet weg of minder te zijn. Het is er. Op school heb ik mijn adres achtergelaten en tegen de leiding gezegd dat ze altijd welkom zijn bij me. Ooit komen ze wel, dat geloof ik ten stelligste, maar is er heel veel kapotgemaakt."

Hans Wansink

Mensen kunnen van nature onderscheid maken tussen goed en kwaad. Deugden zijn geen aangeleerde strategieën, maar inherent aan de menselijke natuur - daar ben ik van overtuigd. Sommige deugden liggen in elkaars verlengde, maar ze kunnen ook met elkaar in tegenspraak zijn. Wanneer je het aanlegt met je buurman of -vrouw, kan je dat zelfrealisatie noemen. Maar ook bedrog.

Verschillende categorieën deugden krijgen in verschillende historische omstandigheden meer nadruk - dat is wel cultuurgebonden. In tijden van welvaart en vooruitgang voeren humanistische deugden als waarheidsliefde, rechtvaardigheid en zelfontplooiing de boventoon. Wanneer tegenspoed en onzekerheid regeren, valt de nadruk meer op plichtsbesef, zelfbeheersing, naastenliefde en trouw: op christelijke deugden dus. Het humanisme is toch een beetje een mooi-weer-geloof, en niet vrij van narcisme.

Godsdiensten als het christendom zijn geworteld in tijden waarin de strijd om het bestaan hard is en het noodlot elk moment kan toeslaan.

In zijn boek *Vriendschap en de kunst van het overleven* schetst de historicus Luuc Kooijmans de evolutie van het begrip vriendschap ten tijde van de Republiek. In de zestiende eeuw, een woelige tijd vol oorlog en epidemieën, betekende vriendschap trouw aan de familie op basis van wederkerigheid. Familieleden waren moreel verplicht elkaar bij te staan en hulp met wederdiensten te beantwoorden. In de vreedzame en voorspoedige achttiende eeuw gaat vriendschap geleidelijk de betekenis krijgen die het in onze tijd nog heeft: onbaatzuchtige affectie.

Juist in onze tijd is trouw de moeilijkste deugd. Want trouw veronderstelt niet alleen altruïsme, het je verplaatsen in de behoeften van anderen, maar ook zelfbeheersing, volharding, incasseringsvermogen. En dat zijn eigenschappen die in onze doe-het-zelfmaatschappij vol verleidingen en sensaties, thrills en kicks, een maatschappij ook waarin tradities en conventies hun betekenis verliezen, niet vanzelfsprekend zijn. Trouw moet blijken wanneer het tegenzit. Van tegenspoed raak je immers 'uit

je doen'. Je wordt 'op je zelf teruggeworpen'. Je bent niet op je voordeligst, want tegenspoed leidt tot bewustzijnsvernauwing, tot zelfmedelijden, tot onverschilligheid jegens je omgeving. Je slechte eigenschappen komen boven.

Tegelijkertijd valt de illusie van individuele onafhankelijkheid, het waandenkbeeld dat je het leven wel in je eentje aankan, in duigen. Je wordt er dus wel wijzer van. Je krijgt misschien zelfs enig inzicht in de tragiek van het leven.

Ik hoop dat de humanistische moraal zich wat meer ontwikkelt tot een all-weather moraal.

Hans Wansink werkt bij de Volkskrant als chef van de Forumpagina.

ILLUSTRATIE: NIELS DE HOOG

Documentaire-maakster Ireen van Ditschuyzen:

'Het leven is complex

n dat wil ik laten zien'

Ze maakt tv-documentaires die emotioneren, soms shockeren.

Toch is het Ireen van Ditschuyzen (57) daar niet om te doen. Ze

wil mensen aan het denken zetten en misstanden aan de kaak

stellen. Een gesprek over haar persoonlijke drijfveer en de maat-

schappelijke noodzaak van het maken van tv-documentaires.

'Over politiek Den Haag zou ik nooit een film kunnen maken.'

Hellen Kooijman

“Ireen is er volgens mij niet”, zegt een medewerker door de intercom van TV Dits, het productiebedrijf van Ireen van Ditschuyzen. “Maar kom binnen.” In de kleine hal met deuren die uitkomen op studio's van onder andere B&W en De Plantage blijkt even later dat ze er wel is. Ze zit buiten de redactieruimte te praten met twee medewerkers, zo op het eerste gezicht een onopvallende vrouw. Bij aanvang van het gesprek is ze gereserveerd. Gaandeweg komt de glimlach, die soms overgaat in royaal gegrinnik. Na elke vraag zwijgt ze een poos. Woorden worden gewogen voordat ze naar de ander mogen. Ireen van Ditschuyzen houdt niet van vluchtig.

Voordat ze begon met het maken van tv-documentaires had ze een hekel aan televisie. “In de jaren zestig was ik erg actief in de studentenbeweging. Ik kreeg toen ook interesse in de politiek, organiseerde manifestaties. Op een gegeven moment zei iemand tegen me: waarom ga je niet naar de tv, daar kun je echt kwijt wat je wilt uitleggen. Dat vond ik toen belachelijk. Ik vond tv oppervlakkig, snel.” Ondertussen prijkt haar naam op de aftiteling van tientallen tv-producties en staat ze aan het hoofd van een florierend productiebedrijf met meer dan twintig werknemers. TV Dits staat vooral bekend om tv-documentaires met sociaal-maatschappelijke onderwerpen, maar het bedrijf maakt ook

bedrijfsfilms en geeft redactionele ondersteuning. Ireen van Ditschuyzen produceert, redigeert en regisseert. Daarmee oogst ze veel lof. In 1995 kreeg ze voor haar hele oeuvre de Zilveren Nipkowschijf. Haar handelsmerk is degelijkheid en diepgang. Met geduld en precisie legt ze de verschillende facetten van haar onderwerpen vast. In een begrijpelijke stijl, waardoor de kijker zich kan identificeren met de gefilmde personen. In *Haagse Klasse* (1996) volgde ze een aantal kinderen op de Prinses Ireneschool, een basisschool in de Haagse schilderswijk. In *Eb en Vloed* (1995) wordt de strijd van drie schrijfsters (Renate Dorrestein, Karin Spaik en Veronica Hazelhoff) met

hun chronische ziekte op film vastgelegd. *Westeinde* (1998) toont de dilemma's waar artsen in een Haags streekziekenhuis mee te kampen hebben. Dit jaar kwam *Girls, girls, girls*, een reeks portretten van jonge allochtone vrouwen, op de buis.

Geduld

Haar documentaires zijn consciëntieus gecomponeerd. Om dat te bereiken, volgt ze het doen en laten van mensen soms jaren achtereen. Een tijdrovende manier van werken. Zo deed ze over haar twee uur durende documentaire film *Vergeten*, over de ziekte van Alzheimer, vier jaar. Dat is ongewoon lang. Toch kan en wil ze niet op een andere manier werken. "Het kost veel energie en moeite, maar je krijgt er veel voor terug. Mensen geloven je, ze vertrouwen je en laten daardoor meer zien. Het is mijn manier om m'n doel te bereiken."

Ze wil mensen aan het denken zetten, misstanden aan de kaak stellen. En dat kan alleen door een onderwerp in al zijn facetten te laten zien. Daar is veel geduld voor nodig. De documen-

*'Een camera die
inzoomt op een traan
of een bevende hand:
dat maakt mensen lui
in hun hoofd'*

taireserie *Haagse Klasse*, waarvan zij producent en eindredacteur is, speelt op een basisschool met veel allochtone kinderen. De serie toont duidelijk en helder welke problemen kinderen, ouders en leraren tegenkomen. Wat moet een leraar aan met een Turkse jongen die net uit Turkije komt, geen woord Nederlands kent en in plaats van naar school gaan in Turkije enkel schapen en koeien heeft gehoed? De serie toont niet alleen de twijfels en onmacht van de leraar als blijkt dat de jongen niet mee kan komen en agressief gedrag vertoont, maar gaat ook in op de achtergrond van de jongen. Hij wordt thuis vaak door zijn vader geslagen en wil eigenlijk het liefst weer terug naar zijn vaderland. Volgens Ireen van Ditshuyzen is het belangrijk om stil te staan bij dit

soort situaties. "Dat is een maatschappelijke noodzaak. We moeten ons er met zijn allen voor inzetten dat het zo goed mogelijk gaat met deze kinderen."

Vuurtoren

Veel van haar documentaires gaan over ziekte en gezondheidszorg. In *Achter een lachend gezicht* (1996) staan depressieve ouderen centraal. In *Westeinde* volgt de camera de vraagstukken waar artsen mee worstelen. "Ik vind het belangrijk om aan de hand van zulke documentaires te laten zien wat er kan gebeuren als mensen in een ziekenhuis komen. Mensen zijn zwak als ze ziek zijn en dus kwetsbaar. Daarmee zijn ze een speelbal voor verhoudingen, voor willekeur, onzorgvuldigheden en macht. Ik wil kijkers attent maken op wat er speelt. Zo van: laten we meer nadenken."

Die vuurtorenfunctie van tv-documentaires is in hedendaags Nederlands medialand absoluut noodzakelijk, vindt ze. Want actualiteitenrubrieken op televisie, maar ook de kranten, geven niet voldoende sei-

nen. "De journalistiek is hier heel gefragmenteerd, alles is opgesplitst in kleine anekdotes. Dat doen de kranten, maar ook tv doet daaraan mee. *Netwerk* begint bijvoorbeeld vaak met 'steeds meer, steeds slechter'. Ik kan helemaal niets met die opmerkingen. Dan zit ik op de bank en denk 'oh ja, erg, erg, erg'. En later zie ik een camera inzoomen op een traan of een bevende hand. Dat maakt mensen lui in hun hoofd. Het leidt soms zelfs tot smaakvervuiling. Dat soort journalistiek maakt het nodig dat er tv-documentaires worden gemaakt. Met films kun je heel veel laten zien. Via een aantal scènes kun je een optelsom maken en daar komt dan een centrale vraag uit."

Dat deed ze ook in een aflevering van *Westeinde*, waarin een vrouw

afscheid neemt van haar 85-jarige man. Hij heeft ademhalingsproblemen, wordt voor zeventig procent beademd, ligt met dikke geribbelde slangen in neus en mond aan bed gekluisterd. Een akelig gezicht. De artsen menen dat het gezien zijn hoge leeftijd geen zin heeft te reanimeren, mocht zijn hart slechter gaan functioneren. De kans dat hij het haalt is minimaal. Als na een echo blijkt dat zijn hart veel slechter functioneert dan verwacht, besluiten ze zijn vrouw te bellen, zodat ze afscheid van hem kan nemen. Zij buigt zich liefdevol over hem heen, streelt zijn trillende wang, zegt met verstikte stem 'als het niet goed gaat, ik hou van je, dat weet je. En wat er ook gebeurt, we zien elkaar toch terug.' Hij kan niets terugzeggen, houdt zijn ogen geslo-

ten. Ze hoort hem enkel heel zwaar ademen. Een hartverscheurende scène, die bij menigeen vragen oproept. Want moet je als kijker nu bij zo'n droevig intiem moment aanwezig zijn?

Ireen van Ditschuyzen reageert licht geïrriteerd. "Waarom niet? Het is een absoluut mooie liefdesscène. Het was niet afschrikwekkend, niet plat, het was juist heel bijzonder. Er zijn van die quasi-geïnteresseerde, sjieke journalisten die opmerkingen maken in de trant van 'Ik zou het mijn moeder niet aan willen doen dat ze zo gefilmd werd'. Dat begrijp ik niet. Waarom zou je niet gewoon kijken, waarom zou je niet gewoon tranen hebben? Waarom moet aan zo'n scène een waardeoordeel gekoppeld worden? Ik heb er wel aan gedacht toen ik er stond: god, moet ik dat nu filmen? Maar ik dacht ook meteen: waarom sta ik hier eigenlijk? Ik ben altijd erg zorgvuldig naar de mensen die we filmen. En als zij toestemming geven, dan mag ik het filmen, vind ik."

Optelsom

Ireen van Ditschuyzen vraagt zich af waarom de critici juist deze scène er uitlichten en niet naar het geheel kijken. "Het gaat uiteindelijk niet om dit soort emotionele beelden, hoe prachtig ze ook zijn. Het gaat om de optelsom van kleine dingen in het hele proces van het dilemma van de dood. De beademing, het gaat niet zo goed, moeten we wel of niet doorbehandelen. Afscheid nemen hoort ook bij dat proces. Mijn bedoeling was te laten zien dat artsen heel erg zorgvuldig om moeten gaan met de familie, dat ze familie de tijd moeten geven om afscheid te nemen. Ik was er helemaal niet op uit om die dood te filmen. Die man stierf pas twee dagen later. Zijn vrouw heeft nog uren aan zijn bed gezeten en zelfs in het ziekenhuis geslapen. Dat is niet gefilmd, omdat het niet binnen het verhaal paste. Het is interessant dat de doorsnee kijker wel het hele verhaal kan zien, het gewoon ondergaat. Er waren kijkers die tegen me zeiden: 'Wat hebben die doktoren het moeilijk, dat had ik nooit gedacht'." Daar was het haar in *Westeinde* om te doen: aangeven voor welke dilem-

ma's artsen in Nederlandse ziekenhuizen zich gesteld zien. Zo komt in *Westeinde* een scène voor van een 34-jarige man met multiple sclerose. Hij heeft slechte ervaringen met ziekenhuizen. Hij vertrouwt niemand meer en wordt door zijn angst nog agressiever dan hij al is. Hij scheldt het ziekenhuispersoneel uit, maakt racistische opmerkingen naar gekleurde medewerkers. De maat is vol als hij een asbak naar een Curaçaose schoonmaakster gooit. Een medepatiënt wordt geraakt en heeft een schaafwond. "Dit is een waanzinnig lastig thema, dat nauwelijks opgepikt wordt. Die man vertelt dat hij vijf dagen in het ziekenhuis zit zonder dat hij behandeld wordt. Kijk, het is natuurlijk niet de leukste man van de wereld, maar hij heeft wel gelijk dat hij voor jan lul daar heeft gelegen. Ik vond dan ook dat zestig procent van zijn agressiviteit terecht was. Maar juist diegenen die het op zouden moeten pikken, zoals journalisten en opinieliders, doen dat niet. Dat is een slechte zaak. Want juist dit soort thema's kan uitstekend behandeld worden door actualiteitenrubrieken. Over agressieve patiënten is heel wat te zeggen in Nederland. Daar kun je heel goed tien minuten mee vol maken. Je kunt zo'n item ook snel, maar smaakvol maken, zonder dat je een oordeel geeft. Je moet alleen de juiste vraag stellen. Je maakt geen nieuws door te zeggen dat het slechter gaat. Je constateert feitelijk gedrag en dan vraag je je af: hoe gaan we ermee om?"

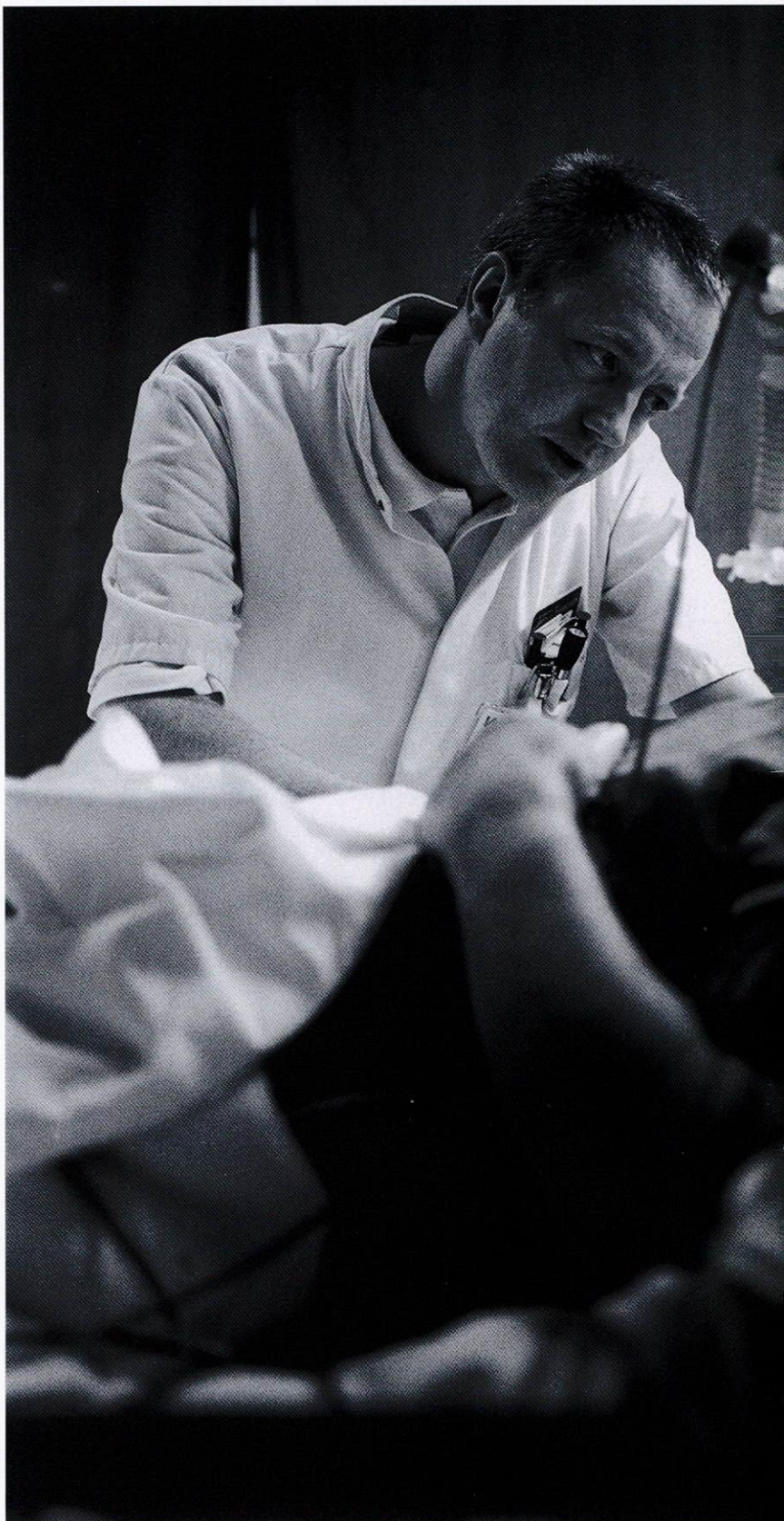
Die vraag, daar draait het bij haar om. "Die moet altijd goed komen te liggen. Daar maak ik een persoonlijke wedstrijd van. Het is niet zo dat die vraag een antwoord behoeft. Ik heb geen behoefte om in mijn documentaires oplossingen aan te dragen. Het leven is complex en dat wil ik laten zien. Ik wil het ook graag complex aanbieden, maar wel helder. Het moet voor de kijker natuurlijk niet onontwarbaar zijn. Anders komen mensen bijvoorbeeld in een ziekenhuis en dan denken ze; hé, wat ik gezien heb in die documentaire klopt niet. Ik wil graag dat mensen het

dilemma zien en zelf de oplossingen gaan zoeken."

Noodzaak

Ze ziet gelijkenis tussen de politiek en haar documentaires. "In de politiek

regel je verhoudingen tussen mensen, vrijheden en verantwoordelijkheden. Eigenlijk is het met mijn films ook zo. Je maakt een analyse van de situatie en dan probeer je er gebeurtenissen bij te zoeken die laten zien hoe de

Arts en patiënt uit 'Westeinde'

verhoudingen zijn." Toch zou ze voor geen goud de politiek in willen. Resoluut: "Nee, dat lijkt me vreselijk. Altijd die procedures, al die mannetjes en vrouwtjes. Als de een dit zegt, moet de ander weer dat zeggen. Ik

FOTO: LEO ERKEN

zou ook nooit een documentaire maken over politiek Den Haag. Het is daar de dood in de pot. Ik ben erg geïnteresseerd in politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, maar niet in de partijpolitiek. Dat zijn mannetjes die heen en weer springen. Dat is wel van groot belang hoor, daar niet van, maar er is geen film van te maken. Want politici gaan nooit vertellen wat ze echt vinden." Politicus of niet: Ireen van Dits-huyzen wil een bepalende rol spelen in de Nederlandse maatschappij. Dat is voor haar een persoonlijke noodzaak. "Ik wil een factor zijn. Ik vind het prettig als politici of academici mijn videobanden opvragen, ik wil dat het gebruikt wordt. Het is mooi als mensen over mijn documentaires praten. 's Morgens in het zwembad of als ik bij de boekhandel kom en ik hoor twee mensen praten over *Westeinde* of *Haagse Klasse*, dan denk ik: jeezus, wat leuk. Want dat betekent dat mijn film een rol is gaan spelen en dat is het mooiste dat je kunt krijgen."

Vader

Kinderen heeft ze niet. "Zwangerschap en moederschap eisen waanzinnig veel van iemand. Ik zit zo in elkaar dat ik alles wat ik aanneem ook volledig goed wil doen. Sinds TV Dits heb ik absoluut niet kunnen schipperen tussen kinderen en mijn werk. Ik heb er bewust voor gekozen om ze niet te nemen. En ik mis ze tot op heden niet." Grinnikend: "Ik wilde eigenlijk altijd vader worden, kinderen krijgen en toch fulltime blijven werken. Nu zeg ik, als de vraag voor de zoveelste keer wordt gesteld: ik zou wel oma willen worden. Dan houden ze vanzelf hun mond." Tijd voor zichzelf lijkt ze nauwelijks te hebben. Ze is altijd wel ergens mee bezig. "Stilzitten is voor mij lezen, zeg maar." 's Avonds kijkt ze in ieder geval naar het journaal en naar B&W als ze op tijd thuis is. Op vrijdagavond, als ze uitgeput van haar werk komt, trilt ER (Emergency Room) op haar beeldscherm. Ook daar komt haar vak weer om de hoek kijken. "ER zit soms goed in elkaar, soms vind ik het echt prut. Dan denk ik: het is snel gemaakt, en omdat het Engelstalig is verkoopt het goed. Dat

kan met *Westeinde* helaas niet, ons taalgebied is te klein."

Volgens Ireen van Dits-huyzen moet TV Dits daarom internationaler gaan werken. Ze neemt een aanloop met haar volgende documentaires. In Azië en Afrika gaat ze een serie opnemen over de reproductieve rechten van de vrouw, zoals het recht op geboortebepaling. In Europa richt ze de camera op topvrouwen op politiek, economisch, sociaal en cultureel gebied. Deze documentaire wordt in het Engels, Duits en Frans opgenomen. Voorlopig heeft ze ook nog echte Hollandse onderwerpen in petto. Onlangs is de montage gestart voor *Nederlands volgens Pijpers*, een serie voor de AVRO met Harmke Pijpers over een aantal gezegden. "Dat gaat over oude oer-Hollandse spreekwoorden als 'wie mooi wil zijn moet pijn lijden'. We gaan kijken of die gezegden nog staan voor wat ze ooit

'Waarom zou je niet gewoon tranen hebben?'

waren." De serie verschijnt half mei op de buis.

Ze is erg enthousiast over een film over de zee, die ze zelf gaat regisseren. "Het gaat eigenlijk over de verhouding tussen Nederland en de zee en hoe wij nu anders omgaan met de zee. Vroeger waren we bang voor de zee. Iedereen kent de watersnoodramp, we maakten hoge dijken, zware wallen. Nu maken we openingen waardoor de zee het land binnen kan komen en bekijken we goed wat de zee voor het land betekent. Dat is een heel interessante omslag. Het maken van deze documentaire gaat wel een jaar of acht duren. Dit soort veranderingen kun je niet binnen een paar maanden op film zetten." Het lijken onderwerpen die nagenoeg niets met de vorige te maken hebben, of wel? Ze denkt even na, zegt dan: "Eigenlijk heb ik altijd dezelfde vraagstelling: hoe is het nu, waarom doen we dit en wat moet ervan komen?"

Levensbeschouwingen botsen in debat over kl

Dolly, Elvis en dr. Seed

Tegen het stekken van een plantje maakt niemand bezwaar, tegen de productie van genetisch identieke dieren wel. Toch is er in beide gevallen sprake van kloneren. Dat typeert het debat over klonen: rauwe emoties, kale principes en praktische voordelen buitelen over elkaar heen.

Tanny Dobbelaar

Een Amerikaans echtpaar doet al jaren pogingen om een kind te krijgen. Tevergeefs, en daar heeft het veel verdriet van. Maar er is hoop, verklaren ze in een documentaire die onlangs door de AVRO werd uitgezonden. Ze hebben hun laatste kaarten gezet op dr. Seed (!). Deze dokter voorziet dat hij binnen twee jaar mensen zal kunnen klonen en daarmee dit echtpaar van hun zo

FOTO: PAUL ROMIJN

science-fictionachtige nachtmerries à la *Boys from Brazil* waarin tientallen Hitlers die de aardbol onveilig maken. Daar komt bij dat in deze documentaire niet aan de realiteitswaarde van dr. Seeds plannen wordt getwijfeld, terwijl daar toch reden voor is. Zo haalde hij eerder het nieuws met de aankondiging dat hij bij wijze van experiment een kloon van zichzelf gaat maken. Zijn vrouw zou bereid zijn dit proefkonijn te vol-dragen en te baren. Naast deze weinig kritische weergave van Seeds plannen springen de docu-mentairemakers ook nonchalant om met de ethische aspecten van de nieu-we klonertechniek. Ze reduceren alle dilemma's tot slechts één vraag: mag kloneren nu wel of niet?

God spelen

Kloneren is niets anders dan het ongeslachtelijk vermenigvuldigen van levend materiaal. Ik heb het ook wel eens gedaan, toen ik droomde van een vensterbank vol sanseveria's. Ik nam een blad, sneed het in stukjes en stopte ze in afzonderlijke potjes. Als ik beter voor mijn potjes had gezorgd, zou ik na verloop van tijd een tiental genetisch identieke planten hebben gekweekt. Heb ik dan voor God gespeeld - zoals een kop luidde boven een artikel in *Trouw* over bio-technologie? Ach, misschien. Heb ik ingegrepen in de natuur? Ja, beslist, maar ook de natuur kan kloneren. Elke eeneiige tweeling is het resultaat van een toevallig kloonproces dat in de baarmoeder heeft plaatsgevonden. Van een pril eencellig vruchtje maakt de natuur er dan twee. Als de natuur het zelf kan, wat is er dan precies mis mee?

Toen het gekloonde schaap Dolly op 27 februari 1997 voor wereldwijde publiciteit zorgde, was het kloneren van dieren al geen nieuws meer. Sinds de jaren tachtig wordt embryonaal weefsel in een heel pril stadium gekleefd om 'meerlingen' te maken. Een kunstmatige, menselijke naboot-sing van wat de natuur ook wel eens doet bij meerlingen, zou je kunnen zeggen. Op deze wijze zijn genetisch identieke kikkers, muizen, konijnen en schapen gemaakt. Wat was er dan zo bijzonder aan Dolly? Zij is het

gewenste baby kan voorzien. Het echtpaar denkt zelfs al een stap verder. "Misschien kan de kloon in tweeën gedeeld worden. Met een tweeling is ons gezin meteen com-pleet."

Dan volgen er beelden van marche-rende nazi's en Hitler die een groet aan zijn troepen brengt. Een ronken-de stem op de achtergrond: "Kleven er niet tal van ethische bezwaren aan

het klonen van mensen? Wat als dic-tators als Saddam Hoessein in de gelegenheid komen talloze klonen van zichzelf te maken?"

Dit soort documentaires zijn nog onsmakelijker dan de spektakelshows van Jerry Springer. Waarom? Omdat ze gebruik maken van een stuitende retoriek. Het drama van een kinder-loos echtpaar wordt lijnrecht geplaatst tegen de onwaarachtige

Eeneiige drieling: natuurlijke klonen

resultaat van het kloneren van een cel van een volwassen dier, en niet van een embryocel zoals bij eerdere door mensen gemaakte klonen het geval was.

In theorie is dat kloneren eenvoudig. We weten dat elke cel van een individu alle genetische informatie over dat ene individu bevat. Een minuscule stukje haar, huid of orgaanweefsel is dus in principe voldoende om een volledig nieuw, maar genetisch identiek individu te maken.

Technisch gezien is deze vorm van kloneren zeer complex. Zo zijn er driehonderd embryo's geofferd aan experimenten voordat Dolly werd geproduceerd. En hoewel de techniek nog in de kinderschoenen staat, heeft

de *Society for cloning Elvis* verheugd gemeld dat ze een stukje teennagel en een wrat van de popheld in hun bezit hebben en een herleving van Elvis dus binnen bereik komt.

Deze *Society* maakt een denkfout.

Een mens is niet gelijk aan zijn genen. Zelfs als een tweede Elvis kan ontstaan uit zijn teennagel, dan nog zal deze Elvis numero twee een ander mens zijn die opgroeit in een andere tijd en dus beïnvloed zal worden door volgsagen nieuwe omgevingsfactoren. Identiek is nog niet hetzelfde als 'genetisch identiek'.

Overigens ontstond er na de bekendmaking van Dolly onmiddellijk een discussie over wat 'genetisch identiek' is. Bij Dolly werd gebruik gemaakt

van celtransplantatie. Uit een volwassen cel werd de celkern geïsoleerd en overgebracht naar een eicel van een ander dier waar de kern uit verwijderd was. Deze 'lege' eicel bevat echter nog cellichamen (mitochondriën) met DNA die de celdeling op gang brengen. Voor de KNAW (Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen) is deze techniek reden om celtransplantatie niet te beschouwen als 'klonen'. Het resultaat is immers toch een fusie tussen celkern en een 'vreemde' eicel en daarom 'slechts identiek aan zichzelf'. Gegeven deze definitie zou een absurde situatie kunnen ontstaan waarbij de wet het kloneren van mensen en dieren verbiedt, maar de productie

FOTO: JOHN DRYSDALE/ABC

dood verder te kunnen leven, verdringt het onsterfelijkheidsconcept naar de achtergrond. Dit concept levert in diverse spirituele stromingen de mogelijkheid tot transcendentie van het aardse leven.”

Deze Johannes Wirz zet zijn eigen levensbeschouwing in om vraagtekens te plaatsen bij het kloneren. Dat mag natuurlijk, maar de vraag is of hij daarmee een bijdrage levert aan het debat. Wie niets voelt voor zijn ideeën over onsterfelijkheid, schuift zijn bezwaren tegen klonen van mensen maar al te snel opzij. Iets dergelijks zal ethici overkomen die eerst de ‘intrinsieke waarde’ van het dier willen vaststellen voordat ze zich aan een uitspraak wagen over een zeer aardse, zeer verstrekende en zich razendsnel ontwikkelende techniek. In feite leiden ze daarmee de aandacht voor het kloneren zelf af. Erger nog: als we op deze ethici moeten wachten, dan verliezen we helemaal de greep op deze nieuwe ontwikkelingen.

Fokprogramma's

In een ander boek, *Allemaal klonen*, zet filosoof Tsjalling Swierstra interessante vraagtekens bij het debat over kloneren. Volgens hem verloopt dat debat op zo'n manier dat de voorstanders van kloneren het makkelijk zullen winnen van de tegenstanders. Waarom? Voorstanders van nieuwe technieken gebruiken hele pragmatische argumenten. Zij wijzen op concrete problemen - bijvoorbeeld ongewenste kinderloosheid - en dragen er onmiddellijk een oplossing voor aan: kloneren. De voordelen van kloneren zijn ook heel concreet te benoemen. Je kunt er fokprogramma's van dieren mee verbeteren en versnellen, je kunt gekloneerde dieren goed gebruiken bij medische experimenten, je kunt menselijke 'pré-embryo's' maken met het doel om specifieke organen te kweken die later getransplanteerd worden, zonder dat er gevaar is voor afstoting van lichaamsvreemd materiaal. Al deze 'voordelen' verraden een enorm geloof in de techniek. Dit geloof is evenzeer een levensbeschouwing als die van tegenstanders die zich beroepen op hun religie of 'de natuurlijke orde' die door klonen verstoord dreigt te worden, of de 'intrin-

sieke waarde' van mens, plant en dier. Er is echter een groot verschil. Bij voorstanders gaat de levensbeschouwing schuil achter pragmatische argumenten. De tegenstanders daarentegen staan als het ware naakt. Ze hebben hun principes, maar niet meer dan dat. Politiek gezien zijn deze principes niet effectief. Dat maakt het debat over kloneren tot een ongelijke strijd, aldus Swierstra.

Hij bepleit daarom een andere manier van debatteren, waarbij die ene vraag - mag kloneren nu wel of niet - wordt vervangen door een reeks van pragmatische vragen. Een voorbeeld daarvan kan zijn: is kloneren effectief?

Voor het maken van mensen is seks tot nu toe een veel efficiëntere oplossing. Voor de gepropageerde verbetering van de mondiale voedselsituatie bestaan wellicht alternatieven. "Weet u wat de overeenkomst is tussen vrouwenemancipatie en kloneren?" grapt Swierstra. "Beide zijn voorgesteld als oplossingen voor het mondiale voedselprobleem. Wanneer vrouwen meer opleiding krijgen en meer zeggenschap over hun eigen seksualiteit, zal dat resulteren in een afname van de bevolkingsgroei en zo het mondiale voedselprobleem helpen terugdringen."

Ook de oplossing van onvruchtbaarheid zou via andere wegen dan via kloneren kunnen verlopen. Swierstra vergeet hierbij iets te gemakkelijk het onderscheid tussen de individuele tragedie en het maatschappelijke vraagstuk van ongewenste kinderloosheid. Verfrissend is zijn benadering van dit vraagstuk wel: vrouwen stellen het krijgen van kinderen te lang uit, omdat het combineren van werk en zorg zo moeilijk is. Meer kinderopvang en een grotere inzet van mannen bij zorgtaken kan zo onvruchtbaarheid verminderen, zonder dat dr. Seed in actie hoeft te komen. Dat zou pas vooruitgang zijn!

'En toen was er DNA...wat moeten we ermee?', Edith Lammers en Jelle van der Meulen (e.a.) Indigo, Zeist, 1998.

'Allemaal klonen. Feiten, meningen en vragen over kloneren', Henriëtte Bout (samenstelling en redactie). Boom/Rathenau Instituut, Amsterdam/Den Haag, 1998.

van Dolly en andere door celtransplantatie ontstane wezens toestaat. En dat terwijl Dolly juist zoveel comotie heeft doen ontstaan.

Karikatuur

Mag kloneren nu wel of niet? In het rijk geïllustreerde boek *En toen was er DNA... Wat moeten we ermee?* zijn intrigerende argumenten tegen kloneren te vinden. Wat te denken van molecuulair bioloog Johannes Wirz die schrijft: "De mogelijkheid om identieke kopieën te maken, leidt tot een karikatuur van twee ideeën die tot nu toe voor veel mensen wezenlijk waren (...): onsterfelijkheid en (zelf)realisatie. Het vooruitzicht om als kopie van zichzelf ook na de

DENKEN & DOEN

Activiteiten in april

Voor twee cent per gang lieten een eeuw geleden mensen die te oud of te zwak waren het benodigde water bezorgen door een waterdrager. Maandag was wasdag, een 19-eeuwse traditie die ook nu nog in menig huisgezin in zwang is.

Gluur in de werkruimte van kunstenaars. De vier ateliercomplexen in Utrecht-Tuinwijk die dit weekend hun deuren openen liggen op steenworp afstand van elkaar, zodat u in één keer 40 ateliers kunt bekijken. Het werk omvat onder andere schilderijen, grafiek, objecten, keramiek, foto's, meubels, installaties en beelden.

Paasmars

Paasmars voor ontwapening en vrede, met als motto 'Alle kernwapens de wereld uit, te beginnen uit Volkel (NL)!'. Vertrek op **Paasmaandag 5 april** om 12.00 uur bij het Vredespaleis in Den Haag. Bel voor meer informatie met 070-3658533.

Rechten van de mens

Op **dinsdag 6 april** organiseert afdeling Zwolle van het Humanistisch Verbond een informatiebijeenkomst waarbij Amnesty International de betekenis en invloed van Amnesty uiteen zal zetten. Plaats: 'De Hilde' van de Havezate, Gombertstraat 350 in Zwolle, aanvang 20.00 uur. Informatie: tel. 038-4531396.

Praten over de dood

Cursus 'Praten over de dood verrijkt je leven', georganiseerd door de AVVL, Humanitas en het HV. Deelnemers praten met elkaar over het levenseinde, over wat er komt kijken bij een uitvaart, het betrekken van kinderen bij overlijden, euthanasie. De cursus vindt plaats op vijf dinsdagavonden vanaf **dinsdag 6 april** bij het HV, afdeling Amsterdam (Sarphatikade 13). Bel voor informatie met 020- 6738537.

Lonely at the top

Laatste aflevering uit documentaire-serie over de rijkdom van eenzaamheid, op **woensdag 7 april** om 22.41 uur op Nederland 1 bij de Humanistische Omroep.

Twee emmertjes...

Tentoonstelling over de geschiedenis van de zoetwatervoorziening in Noordoost Friesland, **vanaf zaterdag 10 april** in Museum 't Fiskershúske, Fiskerspaad 4-8 in Moddergat. Meer informatie: tel. 0519-589454.

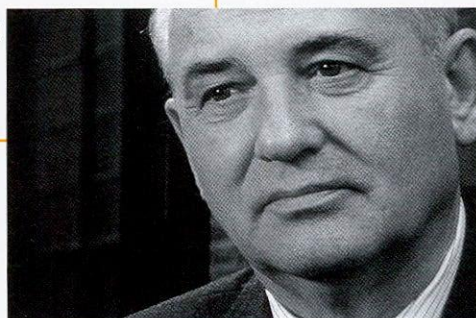
Veertig ateliers

Open atelierweekend, op **zaterdag 10 en zondag 11 april** van 11 tot 17.00 uur in 4 ateliercomplexen in Utrecht (Nolenslaan 33b, Draaiweg 51, Grave van Solmsstraat 2 en van der Mondestraat 30). Informatie: tel. 030-2713242.

Pil van Drion

Lezing en aansluitend discussie over 'De Pil van Drion: het juiste antwoord?', georganiseerd door afdeling Zuidoost Brabant, op **zondag**

Met zijn Perestrojka en Glasnost haalde Michail Gorbatsjov de spanningen weg tussen Oost en West. Zijn hervormingen werden echter ingehaald door de veranderingen die hij zelf had ingezet. Hij voelt zich nu een dissident in eigen land.

Het verstrekken van dodelijke middelen, niet omdat de hulpvrager op dat moment ondraaglijk lijdt, maar omdat hij of zij een dergelijk lijden in de toekomst voor zich ziet. Dat is het principe van de 'Pil van Drion'. Heeft de samenleving een morele plicht om bij zelfdoding behulpzaam te zijn? Hoe staat het met het zelfbeschikkingsrecht en het recht op het beschermen van leven? Zouden middelen alleen voorgeschreven mogen worden aan oudere mensen? Professor A. van Dantzig leidt de discussie in.

televisie

informatie

radio

gezocht

expositie

activiteit

lezing

humanistisch verbond

Kinderen die hun vader doden - vooral in allochtone gezinnen geen onbekend verschijnsel. In de Marokkaanse en Turkse cultuur is de eer van de vader zeer belangrijk. Maar door de voortdurende kindermishandeling, de patriarchale cultuur en de aanraking met de westerse mentaliteit botsen steeds meer jongeren met hun vaders. 'Een tikken-de tijdbom', noemt een jeugdhulpverlener de explosieve situatie in veel Marokkaanse en Turkse gezinnen in Nederland.

11 april van 14.30 tot 17.00 uur in het Juriaan Pels Wooncentrum, Geestakker 46 in Eindhoven. Meer informatie: tel. 040-2534398.

Vadermoordenaars

Radio 5-Documentaire 'De Vadermoordenaars', op maandag 12 april om 13.05 uur op Radio 5 bij de Humanistische Omroep.

Preventie

Studium Generale-lezing en aansluitend debat over 'De zin van preventie', op dinsdag 13 april in Collegezaal Nieuwenhof, Zwingelput 4 in Maastricht. Toegang gratis, aanvang 20.00 uur. Informatie via tel. 043-3883541.

Collectieve preventie heeft in het verleden veel bijgedragen tot het verbeteren van de volksgezondheid. Toch leidt preventie vaak tot hevige debatten. Leidt preventie niet ook tot een ongewenste verdergaande medicalisering? De gezondheidszorg bemoeit zich immers steeds vaker met het dagelijks leven van mensen onder het mom dat het goed is voor de gezondheid. Bovendien krijgen in de extra gewonnen levensjaren de echte ouderdomskwalen zoals de ziekten van het bewegingsapparaat en van de zintuigen en dementie meer kans.

Opvoeden is moeilijk. Kunnen ouders hun opvoedkundige taak nog aan als via de media continu allerlei andere invloeden de huiskamer binnendringen? Moet de overheid helpen door opvoedcursussen te organiseren en de opvoedingsinspanning van ouders te controleren? Maar weet een overheid wel wat een goede opvoeding is? Vanavond discussieert Karin Adelmund, staatssecretaris van Sociale Zaken, hierover met Rob Tielman, oud-voorzitter van het HV en verbonden aan het Algemeen Pedagogisch Studiecencentrum (APS). Ook de zaal kan een woordje meespreken.

Moeder van een moordenaar

Waar gebeurde levensvertelling van de moeder van een moordenaar, te zien op woensdag 14 april om 22.41 uur op Nederland 1 (Humanistische Omroep).

Praten over de dood

Op donderdagmiddag 15 april start in Uithoorn de cursus 'Praten over de dood verrijkt je leven', georganiseerd door de afdelingen Amstelveen van Humanitas en het HV. De cursus bestaat uit zes bijeenkomsten die om de week plaatsvinden en is bedoeld voor alle belangstellenden in het onderwerp. Doel is om met elkaar in gesprek te komen over dood, sterven en rouw. Opgave en informatie via tel. 020-6451733.

Opvoeding

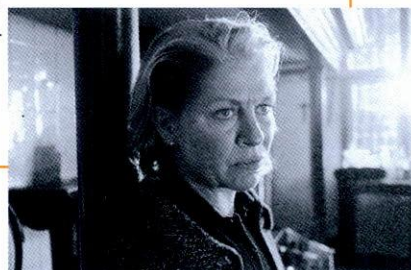
Derde voorjaarsdebat uit serie 'Sporen naar 2000', met Karin Adelmund en Rob Tielman, georganiseerd door de PvdA, Radio Noord-Holland en het HV. Op vrijdag 16 april om 20.00 uur in de stationsrestaurant van station Haarlem. Informatie: tel. 023-5287090.

Informatie PBI

Informatiedag Peace Brigades International op zaterdag 17 april in 'De Expeditie', Schimmelpenninckkade 30 in Amersfoort. PBI beschermt leden van organisaties die zich gewelddoos verzetten tegen onderdrukking en geweld in hun land en is op zoek naar vrijwilligers. Wie meer wil weten over het werk van PBI is welkom op de informatiedag. Bel voor informatie en opgave met 0570-608048.

Terwijl Selma Pieters (44) wordt beëdigd als advocate, blijkt haar zoon Ricky (23) lid van een bende en betrokken bij ontvoering, doodslag en moord. Haar wereld stort in. 'Toen ik in de spiegel keek, zag ik niet mijzelf. (...) Ik was veranderd in de moeder van een moordenaar.' Door haar levensverhaal te reconstrueren, alle feiten en gevoelens te benoemen, wil Selma de onderlinge samenhang leren zien, om zo weer grip te krijgen op haar leven.

Hufs reputatie als toonaangevende en baanbrekende commerciële fotograaf wordt nog maar eens bevestigd in de tentoonstelling 'Hufs favorites', waarin platenhoezen worden getoond die door Paul Huf zijn gefotografeerd. De foto's voor de Favorite-serie, een reeks van langspeelplaten met klassieke muziek, vormen een belangrijk onderdeel van Hufs omvangrijke oeuvre en zijn van beslissende betekenis geweest voor de commerciële toepassingen van de kleurenfotografie. De serie dankt haar succes aan de vernieuwende kracht van het concept: hetzelfde jonge model figureert voor ieder album in een omgeving die is afgestemd op de sfeer van de muziek.

Paul Huf

Tentoonstelling 'Hufs favorites' met door Paul Huf gefotografeerde platenhoezen, t/m zondag 18 april in het Groninger Museum, Museumeiland 1 in Groningen. Informatie: tel. 050-3666555.

Radiocursus humanisme

Op maandag 19 april aflevering 13 van de 16-delige radiocursus 'Kwaliteit van leven - inleiding tot humanisme', over de humanistische visie op opvoeding en onderwijs. Een gesprek hierover met Dieuwertje Bakker, hoofddocent agogische wetenschappen aan de Universiteit voor Humanistiek, en Rob Tielman, hoofddocent lerarenopleiding humanistisch vormingsonderwijs aan de Universiteit Utrecht. Te beluisteren tussen 17.45 en 18.00 uur op Radio 5.

Overconsumptie en armoede

Afdeling HV Midden Holland organiseert op dinsdag 20 april een bijeenkomst met als thema 'Overconsumptie

leidt tot armoede'. Het geloof in de vrije-markt-economie wordt op grond van ethische vragen ter discussie gesteld. Na een inleiding van de voorzitter kan iedereen meedoen aan het debat. Om 20.00 uur in het Verzetmuseum, Turfmarkt 30 in Gouda. Meer informatie via tel. 0348-401753.

Cinema 2000

Reeks naoorlogse klassiekers in het Filmmuseum (Vondelpark, Amsterdam) met iedere twee weken een andere titel. Vanaf maandag 22 april draait 'Una giornata particolare' uit 1977 van Ettore Scola. Informatie: tel. 020-5891400.

Bio-energetica

Op donderdag 22 april organiseert afdeling Winterswijk een lezing over de bio-energetica, een psychologische theorie die verschillende karakterstructuren beschrijft en die je als instrument kunt gebruiken om meer van je eigen gedragingen en die van je naasten te begrijpen. Plaats: 'De Berkhof', Maliënse-

Verborgens verlangens, verstikte gevoelens en het gegeven dat liefde door geen enkele vorm van propaganda kan worden onderdrukt. Het beeld van Sophia Loren, die Marcello Mastroianni aan de borst drukt tegen het decor van fascistisch Rome, blijft op de netvlies branden. 'Una giornata particolare' is zo'n film die je gezien moet hebben.

straat 33 in Winterswijk, aanvang 20.00 uur. Bel voor meer informatie met 0543-476105.

Ontmoetingsweekend

Op zaterdag 24 en zondag 25 april organiseren HV-afdelingen uit Noord-Holland het ontmoetingsweekend 'De ideale mens? Op zoek naar het goede leven' in het Zeehuis, Verspijkweg 5 in Bergen aan Zee. Iedereen heeft in zijn of haar leven doorlopend te maken met keuzes. Eigen idealen over hoe een goed leven er uit zou moeten zien, kunnen hierbij een rol spelen. Welke zijn deze idealen en hoe krijgen deze vorm in de praktijk van het eigen dagelijkse bestaan? Het HV nodigt u uit tot gezamenlijk nadenken over dit onderwerp. Bel voor informatie met 072-5124108.

Indianen

Laatste aflevering van YOY: 'Warriors of the heart', over een indiaanse broer en zus die hun oude gebruiken in ere willen houden. Te zien op woensdag 28 april om 18.34 uur op Nederland 1.

Indianenreservaat Pine Ridge ligt in een van de armste delen van de Verenigde Staten. In het reservaat is tachtig procent van de mensen werkloos, alcoholisme normaal en het zelfmoordpercentage onder jongeren schrikbarend hoog. Tokala Black Elk (20) en zijn zus Geraldine (18) proberen zich temidden van deze armoede staande te houden met behulp van hun oude cultuur: 'Wij zijn de eerste generatie die weer indiaan kan zijn'. Zo strijden ze tegen de huidige exploitatie van de Black Hills, bergen die volgens overgeleverde verhalen bewaard moeten blijven omdat anders de wereld vergaat. Deze voor de Lakota heilige plek wordt bedreigd door goud- en uraniummijnen en veel toeristen.

Opgegroeid als enig kind?

Op deze themadag kunt u uw ervaringen uitwisselen met andere 'enig kinderen'. Samen kunt u onder andere onderzoeken wat uw specifieke kwaliteiten als enig kind zijn. Hoe werkt deze 'rol' door in je huidige leven? Hoe kun je meer genieten van je onafhankelijkheid? Op welke gebieden heeft je positie als enig kind je sterk gemaakt?

De politiek heeft een belangrijke 'normstellende' functie in onze maatschappij. Politici moeten zich niet alleen aan de letter der wet houden, maar zij moeten ook en vooral de daarachter liggende geest van waarden en normen uitstralen. Gebeurt dat? Geloven de carrière-politici daar zelf nog in? Staat het opportunisme dat je nodig hebt om macht te verwerven daar niet haaks op? Hierover discuteert Jeltje van Nieuwenhoven, voorzitter van de Tweede Kamer, met schrijver Herman Vuijsje. Ook gelegenheid tot zaaldiscussie.

Enig kind

Themadag voor enig kinderen, op zaterdag 1 mei van 9.30 tot 17.00 uur, ergens in het midden van het land. Informatie: tel. 035-5254671.

Politiek

Vierde en laatste voorjaarsdebat van serie 'Sporen naar 2000' met Jeltje van Nieuwenhoven en Herman Vuijsje, georganiseerd door de PvdA, Radio Noord Holland en het HV. Op zaterdag 1 mei om 20.00 uur in de stationsrestauratie van station Haarlem. Informatie: tel. 023-5287090.

Oorlogsslachtoffers

Lezing met discussie over 'kinderen van oorlogsslachtoffers', georganiseerd door afdeling Arnhem, op zondag 2 mei om 14.00 uur in De Rijnkant, Trans 8 in Arnhem. De heer Filet, psychoanalyticus en psychotherapeut in Amsterdam, vertelt over deze 'tweede generatie problematiek', die wordt veroorzaakt door het opgroeien van een

kind in een gezin met ouders die door de oorlog psychische gevolgen opliepen. Meer informatie: tel. 026-3636125.

Schrijfactie tegen bio-industrie

Wordt in uw kantine nog steeds bio-industrie vlees verkocht? Schrijf dan nú een protestbrief via de internetsite www.animalfreedom.demon.nl (en verder via pagina's, actie, eco-actie.html).

Weekendje Jonge Humanisten

Voel je uitgenodigd om geïnspireerd door verfrissende denkers, veel ontspanning en volop versnaperingen tot diepere inzichten te komen in 'Loopbaan en Ambitie'. De Jonge Humanisten bieden gedurende het Hemelvaartweekend, van donderdagavond 13 t/m zondag 16 mei, een heerlijk gevarieerd programma aan. Bel voor meer informatie met 071- 5130513.

Psycho-sociale contactdag

Op zaterdag 15 mei vindt voor de derde maal de Psycho-sociale contactdag plaats. Deze dag is niet alleen interessant voor iedereen die werkzaam is in het psycho-sociale beroepsveld, zoals in de humanistische hulpverlening, maar ook voor studenten en vrijwilligers. Veel informatie en lezingen. De dag vindt plaats in Kerkelijk Centrum 'De Brug', Schuilenburgerweg 2 in Amersfoort en duurt van 10.00 tot 16.00 uur. De toegang is gratis. Bel voor meer informatie: 0593- 332486.

2000 stappen

Voor Moeder Aarde nodigt u uit deel te nemen aan de voettocht '2000 stappen voor kernontwapening' van het Internationaal Gerechtshof in Den Haag naar het NAVO Hoofdkwartier in Brussel. Het is de bedoeling dat tweeduizend mensen twee weken lang, van zondag 16 t/m zondag 30 mei, samen wandelen en actie voeren voor kernontwapening. Bel voor informatiefolder met 020-6650273.

Het aanbod van biologische producten in bedrijven en op scholen moet worden vergroot. Leden van Milieudefensie Groningen zijn dan ook een actie gestart, waarbij iedereen met hulp van de internetsite 'Animal Freedom' een brief kan schrijven aan zijn of haar bedrijf met het verzoek voortaan geen bio-industrie vlees meer te verkopen. Tegenwoordig is er genoeg biologisch vlees voorhanden. Door hier niet op in te springen laten Nederlandse bedrijven massaal een uitgelezen kans liggen om via het assortiment van hun bedrijfsrestaurants bij te dragen aan de gezondheid van de werknemers.

**Sluitings-
datum
volgend nummer
van deze rubriek:
6 april**

Hartstikke Nederl en hartstikke mos

Een reis, ontslag, een ongeluk of ontmoeting. Tal van gebeurtenissen kunnen het leven ineens op zijn kop zetten. Hoe ga je dan verder? In deze serie komen mensen aan het woord die een ingrijpende ommekeer in hun leven hebben meegemaakt. Dit keer het verhaal van Amna Chebil-Mengerink (24). Vijf jaar geleden werd zij moslim.

Leonie van den Schoor

‘Wat spreek je goed Nederlands’, krijgt ze vaak als compliment.

Tegenwoordig reageert Amna Chebil-Mengerink hier alleen nog op met een kort ‘dank je wel’. Aan een uitleg dat ze Nederlandse is en al haar voorouders ook, begint ze niet eens meer. ‘Oh, is je familie dan al zó lang in Nederland?’

Sinds Amna moslim is geworden en dat ook zichtbaar uitdraagt door het dragen van een lange jurk en sluier, krijgt ze vaker te maken met vooroordelen en misverstanden. Soms wordt ze ronduit gediscrimineerd. Zoals die ene keer toen ze hoogzwanger was en onwel raakte in de supermarkt. Ze ging even zitten op de inpaktafel om wat bij te komen, maar werd daar weg gescholden. Of ze met haar luie kont niet ergens anders kon gaan zitten. Toen de schoffeerdere door hadden dat ze Nederlands was, zeiden ze ‘o, blijf dan maar zitten’. Amna: “Dat maakte het nóg erger. Ik dacht meteen: En mijn kindje straks dan? En mijn man dan? Moeten die wel buiten in de kou gaan zitten?”

Na haar havo-eindexamen ging Amna, die toen nog Brigitta heette, met haar ouders op vakantie naar Tunesië. “Daar waren we al vaker geweest. Het was de goedkoopste vakantiebestemming, mijn vader moest het doen met een WAO-uitkering.” Tegen het einde van de vakantie ontmoette ze haar Tunesische man. Binnen drie dagen besloten ze dat ze zouden trouwen. “Het moest wel zo snel, mijn vakantie liep ten einde, er was geen tijd meer. Het was alles of niks. Het is alles geworden.” Haar aanstaande man, een praktiserend moslim, vertelde haar dat ze wat hem betrof geen moslima hoefde te wor-

den. Maar hun eventuele kinderen wilde hij wel islamitisch opvoeden. “Daar moest ik even over denken. Ik wist niet wat de islam precies inhield.” Terug in Nederland ging Amna de Koran lezen. “Ik hield mezelf voor: ik word nóóit moslim. Ik vond de islam heel vrouwonvriendelijk, ik dacht dat je niks mocht en van alles moest. Allemaal vooroordelen, zo bleek achteraf.”

Embryo

Amna is niet gelovig opgevoed. Wel was ze al sinds haar veertiende op zoek naar God. “Ik wist dat God bestond, alleen wist ik niet wat ik ermee moest. Ik heb me aangesloten bij een evangelische gemeenschap, maar ben daar kwaad weggegaan. Voor mijn gevoel klopte er veel niet. Ik kreeg geen antwoord op mijn vragen. De erfzonde bijvoorbeeld, ik heb het altijd zo raar gevonden dat je moet boeten voor de zonden van je voorouders. Of dat Jezus voor ons is gestorven aan het kruis. Ik vond dat zo tegenstrijdig. Als ik iets fout doe, moet ik dat toch zelf rechtzetten? Iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen daden.” Toen ze de Koran las, viel opeens alles op zijn plaats. “Het klopte voor mijn gevoel allemaal. Ik dacht: ‘dit is de stem van God’. Dat móest wel. Wie anders kon er veertienhonderd jaar geleden al de ontwikkeling van een embryo beschrijven? Na een paar hoofdstukken gelezen te hebben voelde het al goed. Dat was wel schrikken, ik dacht: hoe kan dat nou? Maar ik zei tegen mezelf: ‘ik ben pas moslim als ik de laatste letter gelezen heb’.”

Een paar maanden voor haar bruiloft werd ze moslima. Haar ouders vroegen bezorgd: ‘Zou je dit nou wel

nds im

doen?', maar maakten nooit echt bezwaar tegen haar ommekeer. "Dat kwam door mijn enthousiasme. Ik was dolgelukkig. Eindelijk had ik het gevonden!" Nadat ze de Koran helemaal uit had, besloot ze serieus werk te maken van haar nieuwe geloof. Ze bestelde een boek waarin het gebedsritueel wordt uitgelegd. Toen het pakketje arriveerde, kon ze niet langer wachten: ze wilde volledig volgens de regels van de islam leven, en wel meteen. Haar vader reed haar naar een Marokkaanse winkel waar ze een gebedskleedje en een aantal hoofddoeken uitzocht, van elke kleur één. "Voor wie is dit allemaal? vroeg de verkoper verbaasd. 'Voor mij', zei ik. 'Dit is de laatste keer dat iemand mij in een spijkerbroek en met losse haren ziet'."

Discotheek

Amna bidt vijf keer per dag, eet geen varkensvlees, vast tijdens de ramadan en wil ooit op bedevaart naar Mekka. "Mijn hele levenshouding is door de islam veranderd, ik kijk door een andere bril. Ik zie de wereld veel meer als een eenheid. Ik heb meer respect voor de natuur en sta vaker bij dingen stil. Ik leef nu heel bewust. Dat geldt voor alles, ook de kleine dingen. Bijvoorbeeld het vuil scheiden houden, zo respecteer je de schepping van God." Het contact met vrienden verwaterde, een goede vriendin raakte ze kwijt. "Ze kwam bij me op bezoek toen mijn dochter geboren was. Ze was net gaan samenwonen en praatte over een nieuwe discotheek die ze ontdekt had. Dat interesseerde mij niet meer. Eigenlijk was er niks meer waar we hetzelfde over dachten. Op een gegeven moment was het op, het gesprek was helemaal

dood. Dat gaat gewoon zo." Heel lang heeft ze getwijfeld of ze haar naam zou veranderen. "Als je de islam aanneemt, word je herboren. Een nieuwe naam past daarbij." Toch wilde ze niet van haar naam af. Pas toen ze tijdens haar werk in de thuiszorg een oud-priester tegenkwam die zei 'Brigitta, dat is echt een katholieke naam', wilde ze onmiddellijk iets anders. "Een echte katholieke naam voor een echte moslim, dat kán niet." Dat de islam vaak wordt gezien als een religie van buitenlanders, van Arabieren, doet Amna pijn. "Geloof heeft niks met nationaliteit te maken. Het christendom is toch ook niet speciaal voor Europeanen? Veel Afrikanen zijn christen geworden, dat wordt ook niet raar gevonden. Ik ben gewoon hartstikke Nederlands en hartstikke moslim, dat gaat goed samen."

In het begin gaf ze mannen nog een hand, nu niet meer. Opeens ging het haar tegen staan. Ook voor de sluier heeft ze zelf gekozen. "Ik ben me ervan bewust dat een vrouw heel mooi is, daarom bedek ik die schoonheid als ik naar buiten ga, ik bewaar het voor mijn man. Door mijn sluier zijn mensen bijna verplicht om werkelijk naar mijzelf te kijken, en niet naar mijn blonde haren of mooie benen. Het gaat niet om mijn uiterlijk maar om mijn kwaliteiten als persoon. Voor mij is dat een bevestiging van mijn waarde, ik zie het niet als onderdrukking. Mijn Nederlandse zwager zei: 'Sinds je die sluier draagt, ben je een stuk minder aantrekkelijk'. Hij was bang dat hij me daarmee beledigde. Maar het versterkte mij gewoon. 'Dat is ook precies de bedoeling', zei ik."

FOTO: ERIK KOTTIER

Uit het hoofdbestuur

Lobbyen voor humanistisch vormingsonderwijs

"Humanistisch vormingsonderwijs (hvo) is voor mij een van de pijlers van het Humanistisch Verbond", zegt Hennie Kemner. "Via hvo kun je kinderen prikkelen om zichzelf vragen te stellen over mensen en menselijkheid. In die leeftijd staan ze daar voor open. Ouderen hebben hun mening vaak al klaar en zijn minder bereid die weer ter discussie te stellen. Dus de school is een goede plek om begrip te wekken voor humanistische waarden. Eind jaren zestig heb ik zelf humanistisch vormingsonderwijs gegeven. Daarna ging ik andere dingen doen en hield ik het allemaal niet meer zo bij. Ik had eigenlijk de hoop dat er in die dertig jaar een mooi, fijnmazig netwerk van hvo-docenten zou zijn gegroeid die de basisscholen goed konden bedienen. Dat valt nogal tegen.

Gemeenten kunnen via een verordening humanistisch vormingsonderwijs op scholen mogelijk maken. Veel gemeenten, waaronder ook grote, hebben zo'n verordening gewoonweg niet opgesteld. Andere gemeenten hebben wel zo'n verordening, maar maken geen geld vrij voor hvo, waardoor er in de praktijk evengoed niets van terecht komt. Daar wil het HV natuurlijk verandering in brengen. Daarom hebben wij samen met de kerken en organisaties voor openbaar onderwijs een brief opgesteld waarin we de gemeenten vragen om ruimte te geven aan levensbeschouwelijk onderwijs. Ook vragen we wat te doen aan de salariering van de docenten, want daar mankeert ook nogal wat aan."

De brief gaat naar de verschillende plaatselijke hvo-werkgroepen die 'm vervolgens door kunnen sturen naar hun gemeente. De juiste werkwijze, vindt Kemner, want de

hvo-werkgroepen kennen de plaatselijke situatie en zijn het aanspreekpunt voor de gemeentelijke beslissers.

Hennie Kemner (62) is op de laatste Algemene Ledenvergadering gekozen tot hoofdbestuurslid. Hij heeft hvo in zijn 'portefeuille'. Voor hem een logisch aandachtsgebied, want hij is van origine onderwijzer, al heeft hij maar een paar jaar echt voor de klas gestaan. Al snel raakte hij verzeild in allerlei bestuurswerk binnen het onderwijs. Zijn laatste functie was voorzitter van de HBO-raad. Op dit moment bekleedt hij allerlei betaalde voorzitterschappen en adviseurschappen, onder meer voor twee ministeries.

Kemner is 33 jaar lid en nam zich altijd al voor om zich in te spannen voor het HV zodra hij daar wat meer tijd voor had. Nu dus, want nu kan hij zijn tijd goed plooiën. Het HV is in zijn ogen een 'buitengewoon belangrijke organisatie', een platform voor de stem van buitenkerkelijken die serieus nadenken over vragen rond mens-zijn. Maar Kemner vindt het HV ook kwetsbaar. "Er zijn tal van maatschappelijke terreinen waarover humanisten iets te melden hebben. Denk aan vredesvraagstukken, aan asielzoekers, aan criminaliteit en straf, aan biotechnologie... Toch vinden onze standpunten weinig weerklank. Grote landelijke dagbladen schrijven pagina's vol over dat boek van Kuitert over Jezus, wat nauwelijks iets nieuws bevat, en refereren veel te weinig aan het humanisme. Ik vind dat dat moet veranderen en wil daar graag mijn steentje aan bijdragen."

Commercie

Is het u ook opgevallen in de vorige Humanist? Het geld van de 'Bemoei je d'r mee'-prijs van het Humanistisch Verbond wordt beschikbaar gesteld door de ASN Bank. En daarmee sluipt het erin: de verstremgeling van ons Humanistisch Verbond met banken en de commercie.

Zeker, nu nog met een bank die - volgens eigen zeggen - de deelnemende bedrijven toetst op 'ethische aspecten zoals milieu, mensenrechten en sociaal beleid' (onder meer Van Melle, Wolters Kluwer, Marks en Spencer en Norit), maar de eerste stap is gezet. Als je eenmaal geld van bedrijven en commerciële instellingen aanneemt, zit je er voor altijd aan vast, ook als het

'alleen maar om een bepaald project gaat'. Er is altijd geldgebrek en er zijn steeds weer nieuwe projecten!

Zodoende word je als levensbeschouwelijke organisatie direct horig aan het huidige economische systeem en bevordert je daarmee ook zelf het 'consumentisme' dat onze westerse samenleving overheerst. Wij gaan heulen met de makers en bestendigers van dat 'consumentisme' door niet alleen geld van hen aan te nemen, maar nog reclame voor hen te maken ook! Wij ondergraven onze eigen standpunten!

Is het besluit van het Hoofdbestuur tot het aannemen van geld van de commercie, deze principiële stap, van tevoren te berde gebracht op de Algemene Leden Vergadering? Geen woord erover! Ook in de begroting wordt met geen woord gerept over sponsoring door een bank. Over democratie gesproken!

Ico van der Willik, Veldhoven

Naschrift directie HV

Juist omdat we de waarden van het Humanistisch Verbond hoog willen houden en we weten hoe gevoelig dit soort dingen liggen, zijn we uitermate voorzichtig en zorgvuldig bij het kiezen van onze financiers. Ethische zaken en maatschappelijke betrokkenheid staan bij de ASN hoog in het vaandel. U weet dat het HV meer naar buiten wil treden en meer financiële middelen moet vergaren om zijn doelen te kunnen waarmaken. Met de samenwerking met de ASN bank slaan we twee vliegen in een klap. Als je geen geld mag aannemen van bedrijven dan zouden we ook geen adverteerders mogen hebben in de Humanist. Dat zou leiden tot een aanzienlijke achteruitgang in kwaliteit. Een dekkende begroting en een verantwoord financieel beleid, tot slot, is de verantwoordelijkheid van de penningmeester en het bestuur.

Rekenschap maart

Rekenschap bestaat 45 jaar en daar besteedt het blad in zijn maartnummer veel aandacht aan. Fons Elders laat aan de hand van citaten uit oude jaargangen zien op welke wijze het medium heeft bijgedragen aan de verwoording van en de discussies over het humanisme in de achterliggende decennia. Elders selecteerde teksten van onder andere Garnt Stuiveling, Jaap van Praag, Hella Haasse en Wim van Dooren.

Eind vorig jaar sprak Jan Willem Duyvendak de Socrateslezing 1998 uit, over de toekomst van multicultureel Nederland. Ruben Gowricharn en Socrates-hoogleraar Marian Verkerk voorzagen de lezing van commentaar. De drie teksten zijn integraal in dit nummer van *Rekenschap* opgenomen. In dit nummer ook een bijdrage van Paul Cliteur over Jaap van Praag, de voorzitter van het Humanistisch Verbond die het Verbond tot bloei bracht. *Rekenschap* is te bestellen door f17,50 over te maken op giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers te Amsterdam, o.v.v. 'Rekenschap maart 1999'. Voor meer informatie, bel 020-5219000.

*Bericht van het
Steunfonds Humanisme*

Voorjaarsactie op komst

Binnenkort zult u een brief ontvangen van het Steunfonds over de zogenoemde voorjaarsactie. Doel van de actie is het inzamelen van geld voor het verwezenlijken van de doelstellingen van het Humanistisch Verbond. Het HV zal dit jaar aandacht gaan besteden aan geestelijke verzorging in de laatste levensfase (palliatieve zorg); daarnaast zullen vrijwilligers uit de vereniging gevraagd worden om deel te nemen aan een training om in eigen omgeving een publiek debat te organiseren. De resultaten van de voor- en najaarsactie maken een belangrijk onderdeel uit van de vaste bijdrage die het Humanistisch Verbond elk jaar van het Steunfonds krijgt.

FOTO: SASKIA VAN LOENEN

Ze zien me niet!

Waarom behandelen we gehandicapten als mensen die niets meer kunnen? Vinden we dat lastig? Denken we er niet goed bij na? 'Ze zien me niet' is een interactieve voorstelling over assertief zijn (of worden) en aandacht voor elkaar en sluit perfect aan op het HV-thema 'De ideale mens'. Het is een forumtheaterstuk, dat wil zeggen dat mensen uit het publiek letterlijk een rol kunnen spelen in de afloop van het stuk.

Haal deze avondvullende voorstelling voor uw afdeling in huis en bestel nú vast voor oktober en november 1999.

Wees er snel bij, want er is maar een beperkt aantal voorstellingen beschikbaar.

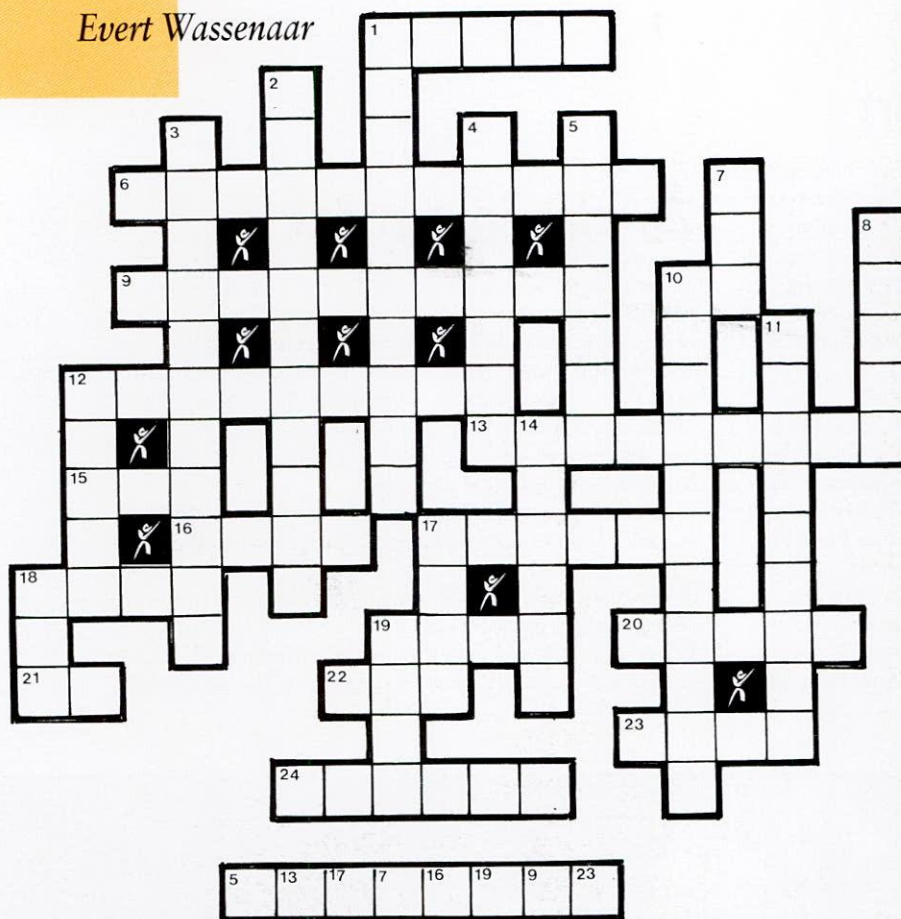
Bel even met de afdeling Regionale Activering (R.A.) van het Landelijk Bureau voor informatie en boekingen (tel. 020-5219000).

In memoriam

Met leedwezen heeft de humanistische beweging kennisgenomen van het overlijden van Dr. Henk Bongers. Hij was een van de oprichters van het Humanistisch Verbond en maakte van 1952 tot 1969 deel uit van het hoofdbestuur. Tot op hoge leeftijd heeft hij een positieve bijdrage geleverd aan het georganiseerde humanisme. Als (hoofd)redacteur en auteur was Henk Bongers tientallen jaren actief voor humanistische tijdschriften als *Mens en Wereld*, *Woord van de Week* en *Rekenschap*.

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 1 Man, die minstens één naamgenoot heeft. (5)
- 6 Dorstig familielid. (11)
- 9 Ver familielid. (10)
- 10 Kort familielid. (2)
- 12 Explosief familielid. (9)
- 13 Ander woord voor 23 hor. (9)
- 15 Populair familielid. (3)
- 16 Familiaire groet. (4)
- 17 Oom van 10 en 20. (6)
- 18 Broederschap. (4)
- 19 Plat familielid. (4)
- 20 Familieleden die er naast zijn. (5)
- 21 Vrouw van 10. (2)
- 22 21 hor., maar dan mat. (3)
- 23 Ongeregeld familielid van 11. (4)
- 24 Familielid in klooster. (6)

Verticaal

- 1 Verzorgend familielid. (10)
- 2 Artistiek familielid. (11)
- 3 Quasi-familieid. (11)
- 4 'Het kan verkeren', zei deze broeder-in-de-war. (7)
- 5 Vrijgezel in de familie. (7)
- 7 Korte broeder. (3)
- 8 Een tante van 100 cm. (5)
- 10 Echtgenote van 1 vert. (11)
- 11 Bedillig familielid. (9)
- 12 Als u ergens een hekel aan hebt, is de kleine er niet meer. (5)
- 14 Vader en moeder. (6)
- 17 Ouderwets familielid. (4)
- 18 12 vert. van 10 hor. (3)
- 19 Fijn familielid. (4)

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (onder het cryptogram). Stuur uw oplossing vóór 19 april naar: Redactie Humanist, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram maartnummer

Horizontaal

5 wasverzachter, 9 Rijk, 11 toedracht, 13 klare, 14 niersteen, 16 luiaard, 17 boer, 18 es, 19 eigenwaan, 20 bleek, 22 sate, 25 theorie, 27 rede, 29 Ton, 30 Els, 32 rekels, 34 loog, 35 en, 36 hoofd, 37 egel, 39 no, 40 memo, 41 kompels, 42 L.S.

Het gezochte woord was: ONVERWACHT

Boekenbon gewonnen door: mevrouw A. Ceulemans uit Oss.

Verticaal

1 aanhalingsteken, 2 waardebom, 3 chic, 4 vertrek, 6 veteraan, 7 rij, 8 kakelvers, 10 kennis, 12 een-dracht, 15 stelling, 18 enkel, 20 brood, 21 Ee, 23 are, 24 Eden, 26 otofoon, 28 el, 30 Engels, 31 solo, 33 show, 34 lonk, 37 emelt, 38 Ems.

Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, 53-ste jaargang nr. 4 april 1999.

Redactieadres:

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030
e-mail: humanist@lb.humanistischverbond.nl

Kantooradres:

Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel: 020 - 5219000

Redactie:

Marjan Slob (hoofdredacteur)
Mirre Bots
Tanny Dobbelaar
Saskia van Loenen (Denken & Doen)
Leonie van den Schoor

Vormgeving en Prepress:

Brouwer Digitaal, Utrecht
Marja Mans

Medewerkers aan dit nummer:

Gert van Dijk, Caroline Hanrath,
Niels de Hoog, Hellen Kooijman,
Erik Kottier, Adriënné M. Norman,
Chris Pennarts, Paul Romijn, Evert Wassenaar, Sylvia Weve

Foto omslag:

Jan Bogaerts/HH

Redactiecommissie:

Peter van Agteren, Marleen Janssen
Groesbeek, Jan Haasbroek, Saskia ter Kuile, Hans Martens, Willem Offenbergh

Druk:

Hoonte Bosch en Keuning, Utrecht

Internet:

De Humanist wordt op Internet aangekondigd op de HV-Homepage:
<http://www.human.nl/hv>

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist

De Humanist wordt ook ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost f55,-. Aan te vragen bij: Centrum voor gesproken lectuur, Tel. 0486 - 486486

Opzegtermijn:

Lidmaatschappen en abonnementen lopen automatisch door tenzij vóór 1 november schriftelijk opgezegd.

Advertenties:

Uitgeverij Recent, Den Haag
Tel. 070 - 3385400
Fax 070 - 3587299

De Humanist wordt gedrukt op licht-houthoudend mc papier, chloorvrij.
ISSN: 0025-9489

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou lezen? En wilt u hem of haar een jaarabonnement van f55,- schenken? Vraag dan snel de kaart voor een cadeau-abonnement aan. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar de Humanist is genoeg: 020 - 5219030.

Humanist, voor een andere kijk op uw leven.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

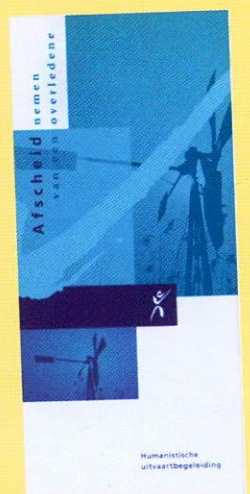
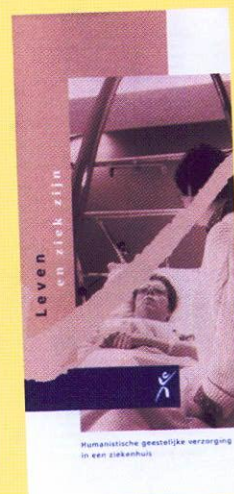
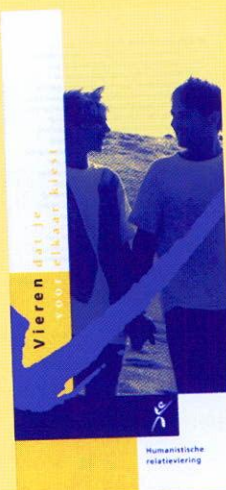
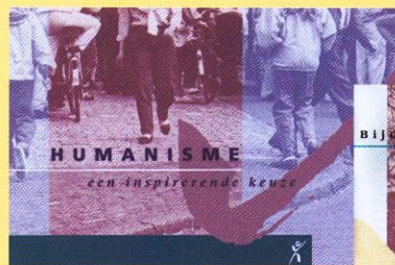
De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor f55,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (drie nummers voor een tientje) is ook mogelijk.

Voor lezers met interesse voor wetenschap en cultuur is er het kwartaalblad Rekenschap (vanaf f50,- per jaar).

U kunt ook donateur van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werktichting van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nog meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatieviering en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost f100,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. f40,- en f55,-).

Het HV heeft verschillende folders en brochures die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 521 90 90. Of gebruik de bon in deze Humanist!

Extra Algemene Ledenvergadering

“Zal de wereld over honderd jaar nog bestaan? En hoe zal die wereld er dan uitzien? Zal onze welvaart nóg verder zijn toegenomen? Of is de aarde onleefbaar geworden door uitputting van milieu en fatale ongelukken met nieuwe technologische vondsten? Zullen we met elektronische wapens op zak lopen of is iedereen aardiger geworden? Bestaat er nog godsdienst of vertrouwen we louter op ons ‘gezond verstand’? Hoe zal de democratie functioneren - zijn we wellicht wereldburgers geworden?”

Met deze prikkelende vragen begint het nieuwe Humanistisch Perspectief dat centraal staat op de extra ALV die gehouden wordt op **12 juni** in het Vergadercentrum APS, Zwarte Woud 2 te **Utrecht**.

De ochtend, die om **10.00 uur** begint, zal naast de bespreking van het jaarverslag en de jaarrekening dus voornamelijk worden besteed aan de behandeling van het Humanistisch Perspectief. Op de ALV in november 1998 is besloten het toen voorliggende concept gezien de vele reacties verder bij te schaven. Eind april zal de tekst binnen de vereniging worden verspreid. Wanneer u zich opgeeft voor de ALV krijgt u de tekst automatisch toegestuurd. Reacties kunnen tot uiterlijk 21 mei worden ingestuurd, dat geeft het hoofdbestuur nog de gelegenheid een definitieve tekst voor te leggen aan de ALV.

Meer informatie? Bel 020 - 5219020 (Loes Thewissen).

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Telefoonnr:

- ☐ Ik kom naar de algemene ledenvergadering op **12 juni 1999**
- ☐ Ik geef mij ook op voor het middagprogramma
- ☐ Ik kom alleen naar de uitreiking van de Bemoei je d'r mee prijs (vanaf 14.00 uur)

Opsturen naar: Humanistisch verbond, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam, o.v.v. ALV.

Bemoei je d'r mee prijs

Achter de schermen van de officiële economie werken tal van vrijwilligers aan de kwaliteit van de samenleving. Het Humanistisch Verbond looft elke twee jaar de 'Bemoei je d'r mee'-prijs uit aan zo'n onschatbaar vrijwilligersproject. Vanaf 14.00 uur komen vrijwilligers van genomineerde projecten aan het woord over de manier waarop zij groepen mensen, die zonder betaald werk in een isolement dreigen te raken, weer actief bij de samenleving betrekken. Na een spetterend optreden (nog een verrassing!) zal professor Abram de Swaan, socioloog, vertellen over hoe hij de rol van het vrijwilligerswerk in de huidige Nederlandse samenleving ziet. Tot slot zal juryvoorzitter Jeltje van Nieuwenhoven, voorzitter van de Tweede Kamer, bekend maken welke projecten de jury heeft gekozen als de meest originele, creatieve en relevante bijdragen aan maatschappelijke activering. De winnaars worden beloond met prijzen van f10.000,-, f5.000,- en f3.000,-, beschikbaar gesteld door de ASN Bank.

Wie zich opgeeft voor de ALV kan zich meteen ook opgeven voor het middagprogramma. U krijgt dan een lunch aangeboden. U kunt zich ook alleen opgeven voor de prijsuitreiking.